

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

DIPLOMSKO DELO

MIRLINDA KRYEZIU

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

DEJAVNIKI BODOČEGA GOSPODARSKEGA RAZVOJA KOSOVA

Ljubljana, september 2011

MIRLINDA KRYEZIU

IZJAVA

Študentka Mirlinda Kryeziu izjavljam, da sem avtorica te zaključne strokovne naloge, ki sem jo napisala pod mentorstvom prof. dr. Jožeta Damijana, in da v skladu s 1. odstavkom 21. člena Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah dovolim njeno objavo na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne _____

Podpis: _____

KAZALO

UNIVERZA V LJUBLJANI	1
EKONOMSKA FAKULTETA	1
DIPLOMSKO DELO	1
MIRLINDA KRYEZIU	1
UNIVERZA V LJUBLJANI	3
EKONOMSKA FAKULTETA	3
DIPLOMSKO DELO	3
KAZALO	i
UVOD	1
1 OSNOVNI PODATKI O KOSOVU	1
1.1 Gospodarska zgodovina.....	2
1.2 Osnovni makroekonomski podatki	4
2 STRUKTURNE ZNAČILNOSTI GOSPODARSTVA KOSOVA	5
2.1 Težave gospodarstva v povojnem obdobju.....	5
2.2 Strukturne značilnosti pred vojno in po vojni.....	6
3 IZZIVI KOSOVA GLEDE GOSPODARSKE STABILNOSTI	10
3.1 Ali je lahko Kosovo gospodarsko stabilno?	10
3.2 Potrebe po gospodarski rasti in izzivi za doseganje gospodarske rasti	12
3.2.1 Izzivi za doseganje gospodarske rasti	12
3.2.2. Možni scenariji za doseganje gospodarske stabilnosti	12
4 DEJAVNIKI PRIHODNJE GOSPODARSKE RASTI KOSOVA	17
4.1. Pogoji in faktorji, ki vplivajo na gospodarsko rast in makroekonomsko stabilnost	17
3.2.2 Človeški kapital.....	17
4.1.2 Naravno bogastvo.....	20
4.1.3. Kmetijstvo	21
4.1.4. Investicije	23
4.1.5. Prometna infrastruktura	26
4.1.6. Ohranjanje makroekonomske vzdržnosti	27
SKLEP	31
LITERATURA IN VIRI	33

KAZALO SLIK

Slika 1:	Realna rast bruto domačega proizvoda po letih	4
----------	---	---

KAZALO TABEL

Tabela 1:	Struktura družbenega proizvoda po gospodarskih področjih (1959–2007) v %	7
Tabela 2:	Struktura fizičnega obsega industrijske proizvodnje v %	8
Tabela 3:	Prvi scenarij: Gospodarska rast v višini 1–3 % letno.....	13
Tabela 4:	Drugi scenarij: Gospodarska rast v višini 4–7 % letno	14
Tabela 5:	Tretji scenarij: Gospodarska rast v višini 8–10 % letno.....	15
Tabela 6:	Davek od dobička – davčni razredi	28
Tabela 7:	Dohodnina – davčni razredi	29
Tabela 8:	Primerjava davčnih sistemov v regiji	29

UVOD

Kosovo je najmlajša država v Evropi, ki se je osamosvojila 17. 2. 2008. Od zadnje vojne, ki je bila leta 1999, je območje delovalo pod okriljem Združenih narodov, in to vse do osamosvojitve.

S to diplomsko nalogo želim predstaviti ekonomsko dogajanje pred vojno in po vojni ter kakšne so možnosti za razvoj. Zanima me tudi, kako je status države v preteklosti vplival na gospodarsko dogajanje v državi.

Kosovo je bilo vedno znano po tem, da ima zelo veliko naravnih bogastev, ki so jih v preteklosti osvajalci izkoriščali. Tako je bilo za Kosovo značilno, da je bilo proizvajalec surovin.

V diplomski nalogi se bom osredotočila predvsem na predstavitev možnosti za razvoj države, in sicer me zanima, ali je lahko Kosovo gospodarsko stabilno, kakšne so možnosti za njegov razvoj, na kakšen način ga lahko doseže. Opisala bom, kateri so ključni faktorji oziroma pogoji, ki vplivajo na stabilno gospodarsko rast, ter kaj je treba narediti, da se bo uporaba teh faktorjev izboljšala in se jih bo lahko čim bolj izkoristilo.

Moja domneva je, da bi bilo Kosovo kot majhna država lahko gospodarsko zelo razvito, saj ima veliko možnosti za razvoj, ki jih lahko izkoristi.

Zelo pomemben faktor, ki ga lahko štejemo kot prednost, je tudi zelo mlado prebivalstvo, ki lahko pozitivno vpliva na razvoj države, če bo država uporabila primerne politike, da to prednost tudi izkoristi.

Na drugi strani ima Kosovo zelo visoko stopnjo brezposelnosti, ki je posledica velikega odstotka mladega prebivalstva ter počasnega razvoja.

Zavedam se, da Kosovo kot mlada država potrebuje veliko tuje pomoči, predvsem pa novih investicij v državo. Zato me zanima, kaj lahko država naredi, da bo postala čim bolj privlačna za nove investitorje, ter katera področja imajo največji potencial za investicije.

1. OSNOVNI PODATKI O KOSOVU

Republika Kosovo je delno priznana neodvisna država, ki je svojo neodvisnost od Srbije proglasila 17. 2. 2008. Njeno glavno in največje mesto je Priština. Kosovo je celinska država in leži v jugovzhodni Evropi; jugozahodno meji na Albanijo, južno na Makedonijo, severovzhodno in jugovzhodno na Srbijo ter severozahodno na Črno goro. Površina Kosova meri 10.908 km², osrednji del površine je rodovitna zemlja, ki je obdana z gorami na severu, jugu in zahodu. 53 % je kmetijske površine ter 39 % je gozdov. Naravni viri, ki se nahajajo na Kosovu, so nikelj, svinec, cink, magnezij, lignit, kaolin, krom in boksit. Kosovo ima

1.825.632 prebivalcev (ocena julij 2011) in je sestavljeno iz približno 92 % Albancev in 8 % drugih narodov (Srbi, Bosanci, Gorani, Romi, Turki) (The world factbook, 2011).

Prebivalstvo Kosova se zelo razlikuje od drugih evropskih držav v vseh pogledih. Kosovo je znano po tem, da ima najmlajše prebivalstvo v Evropi, kar 27,7 % prebivalcev je starih med 0 in 14 let, 65,7 % med 15 in 64 let ter samo 6,6 % je starejših od 65 let. Povprečna starost kosovskega prebivalstva je 26,7 let. Stopnja aktivnega prebivalstva (starih med 15 in 64 let) je približno 61 %.

Skupno število gospodinjstev na Kosovu je ocenjeno na 300.000; ta so še vedno zelo velika, povprečna ocenjena velikost je več kot 6 članov na gospodinjstvo. Podeželska gospodinjstva so v primerjavi z mestnimi gospodinjstvi večja, prav tako so razlike med albanskimi gospodinjstvi, ki so večja, in srbskimi gospodinjstvi na Kosovu (Statistični urad Kosova, 2011).

Uradna jezika sta albansščina in srbščina, velika večina mlajše populacije pa odlično govori tudi angleški jezik.

1.1 Gospodarska zgodovina

Značilnosti gospodarskega razvoja Kosova med obema svetovnjima vojnama sta počasen prodor elementov kapitalistične proizvodnje ter predolga ohranitev fevdalnega načina proizvodnje, kar je vplivalo na to, da se zelo dolgo časa ni nič spremenilo v načinu življenja in v standardu prebivalstva Kosova. Po drugi svetovni vojni je bila posebna pozornost namenjena razvoju gospodarskih panog, ki absorbirajo veliko delovne sile ter ustvarjajo višje dohodke, kot je na primer industrija, ki je bila usmerjena v izkoriščanje naravnih virov. Glede na obseg in dinamiko investicij v obdobju med 1945 in 1960 razlikujemo prve procese, ko se začne obnova in usposabljanje obstoječih zmogljivosti osnovne industrije, katerih namen je bil okrepiti izkoriščanje naravnih virov ter postavljanje osnov za začetek postopka industrializacije gospodarstva. Počasen gospodarski razvoj v tem obdobju je bil rezultat več drugih dejavnikov, od katerih kot najpomembnejšega omenimo globalno strategijo industrializacije države ter sistemskih sprememb (Reçica, 2009, str. 28–30).

Dolgo obdobje po drugi svetovni vojni je bilo koncentracija za bolj intenzivno gospodarsko rast v drugih regijah nekdanje Jugoslavije. Glede na te razvojne politike je bilo Kosovo vedno zanemarjeno. Kosovo je pridobilo status proizvajalke surovin za druga, bolj razvita območja Jugoslavije. To lahko ponazorimo z dejstvom, da samo energija in metalurgija predstavljata 50 % bruto družbenega proizvoda Kosova. Počasnejši razvoj Kosova v primerjavi z drugimi državami nekdanje Jugoslavije je bil prisoten v vsakem primerjalnem obdobju in v vseh kazalnikih (Reçica, 2009, str. 31–33).

Obdobje 1961–1975 je bilo bolj dinamično. Gospodarski razvoj v tem obdobju je bil kmetijskega značaja, s poudarjenimi težavami na socialnem področju ter brezposelnostjo. Razvoj Kosova v tem obdobju temelji predvsem na intenzivnejšem izkoriščanju naravnih

virov in delovne sile, ki je bila najmlajša v primerjavi z drugimi državami v regiji. Obdobje 1976–1989 je bilo zaznamovano s hitrejšim gospodarskim razvojem Kosova kot rezultat enakovredne avtonomije Kosova z ostalimi republikami nekdanje Jugoslavije (Rečica, 2009, str. 33–34).

Na začetku 80. let prejšnjega stoletja se je kot rezultat ekonomske in politične krize nekdanje Jugoslavije močno poslabšalo gospodarsko stanje Kosova. Bruto družbeni proizvod je stalno upadal, kljub temu da je število prebivalcev stalno naraščalo, nivo gospodarskega razvoja Kosova, v primerjavi s povprečjem nekdanje Jugoslavije, je postopoma upadal (leta 1947 je bil 49 % povprečja nekdanje Jugoslavije, leta 1989 pa je upadel na samo 27 %) (Rečica, 2009, str. 34).

Obdobje 1976–1989 predstavlja spontan razvoj. Kadar govorimo o gospodarskem razvoju, moramo omeniti obdobje srbske okupacije, ki je bilo za kosovsko gospodarstvo usodno. Začelo se je, ko je Srbija 28. marca 1989 odvzela avtonomijo Kosovu. Srbski parlament je določil prisilne ukrepe za 336 podjetij in institucij Kosova z izgovorom zaščite narodnega bogastva, v resnici pa z namenom njegove kraje. Dejanja so bila zelo agresivna in niso upoštevala nobene zakonitosti. To je bilo vidno v različnih oblikah, kot npr. prisilna integracija brez ustrezne dokumentacije v srbska podjetja, prodaja podjetij po simboličnih cenah, njihova privatizacija glede na narodnost, politično pripadnost, družino itd. (Rečica, 2009, str. 35).

Po vojni je bilo gospodarstvo Kosova precej uničeno, tako v družbenem kot v zasebnem sektorju. Večji del podjetij se je zaradi povzročene vojne škode in 10-letne stagnacije spopadal s težavami pri aktiviranju svojih kapacitet in privabljanju novih investicij.

Vojna je leta 1999 pustila Kosovo v težkem položaju, ko življenjski standard ni dosegel niti polovice standarda 80. let.

Obnova Kosova po vojni se je odvijala v dveh fazah. V prvi fazi so bili sprejeti takojšnji ukrepi za premagovanje zelo težke situacije po vojni, ta faza je znana kot Nujna faza. Nujna faza obnove je trajala od leta 1999 do leta 2002 (Rečica, 2009, str. 36).

Bistveni ukrepi, ki so bili povezani z začetkom gradnje novega gospodarskega sistema, so znani kot Druga faza, ki se imenuje tudi bistvena faza. V tem obdobju je treba poudariti tudi prispevek zunanjih donatorjev Kosovu, ki ga je upravljala Evropska agencija za obnovo (Rečica, 2009, str. 36).

Bistvena faza razvoja po vojni se nadaljuje tudi sedaj s postopkom privatizacije podjetij v družbeni lasti, gradnjo in urejanjem cestnega omrežja, oskrbo z vodo, gradnjo kanalizacije, daljnovidov električne energije, namakalnih sistemov ter toplotnih sistemov (Rečica, 2009, str. 37).

1.2 Osnovni makroekonomski podatki

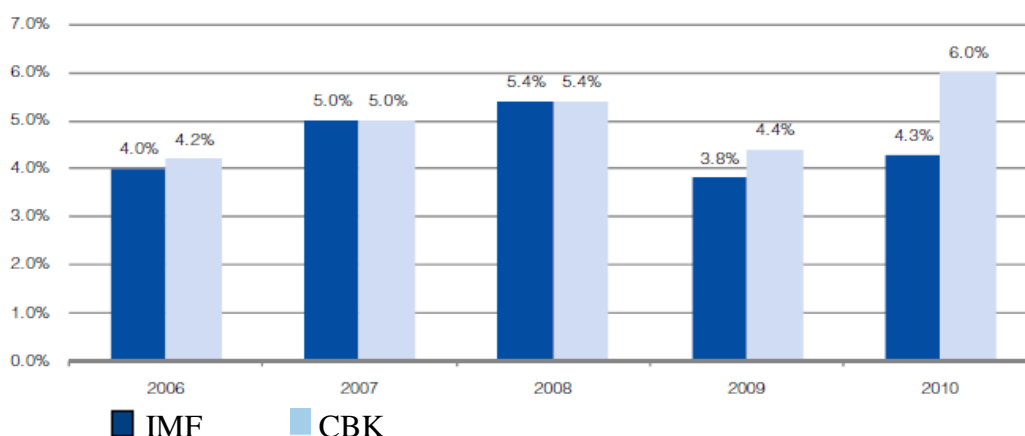
V zadnjih letih je gospodarstvo Kosova pokazalo velik napredek pri prehodu na tržni sistem in ohranjanju makroekonomske stabilnosti, vendar je še vedno močno odvisno od mednarodne skupnosti in diaspore glede finančne in tehnične pomoči. Nakazila iz diaspore so ocenjena na 13–15 % Bruto domačega proizvoda (v nadaljevanju BDP), donacije, ki financirajo dejavnosti ter pomoči za Kosovo, pa znašajo 7 % BDP (The world factbook, 2011).

Gospodarsko rast na Kosovu, ki je bila trdna od konca vojne, lahko pripišemo deloma velikim javnim naložbam za obnovo po vojni kot tudi povečanju zasebnih naložb, pa čeprav z nizko osnovo. Povprečna letna gospodarska rast na Kosovu med letoma 2006 in 2009 je bila 4,8-odstotna. Podatki iz preteklih let kažejo, da je bila odločitev vlade za povečanje javne porabe za 120 % v letu 2008 glavni dejavnik gospodarske rasti (Ministrstvo za finance, 2011).

Leta 2009 je bila gospodarska rast po ocenah IMF 3,8 %, po ocenah Ministrstva za ekonomijo in finance Kosova (v nadaljevanju MEF) pa je znašala 4,4 %. Tudi leta 2010 se je pojavila razlika med ocenami realne rasti BDP, in sicer 4,3 % po ocenah IMF ter 6 % po ocenah Ministrstva za ekonomijo in finance Kosova (Centralna banka Kosova, 2009).

Bruto domači proizvod Kosova je leta 2009 znašal 3,86 milijarde evrov, leta 2010 pa je 4,11 milijarde evrov (IMF Country Report No.10/245, 2010).

Slika 1: Realna rast bruto domačega proizvoda po letih

Vir: Centralna banka Kosova, Letno poročilo 2009, str.30.

Državljeni Kosova so najrevnejši v Evropi s povprečnim letnim dohodkom na prebivalca le 1850 evrov v letu 2010. Brezposelnost na Kosovu, ki zajema kar 45 % prebivalstva, predstavlja zelo velike težave, to pa spodbuja izseljevanje ter povečanje aktivnosti na črnem trgu.

V obdobju od konca vojne do sedaj je Kosovo uspelo z mednarodno pomočjo privatizirati 50 % podjetij v državni lasti po številu in več kot 90 % podjetij v državni lasti po vrednosti. Minerali in kovine (lignit, svinec, cink, nikelj, krom, aluminij in magnezij) so v preteklosti predstavljali hrbtenico kosovske industrije, sedaj pa se je proizvodnja zelo zmanjšala, kar je posledica staranja opreme in nezadostnih vlaganj v njeno obnovo. Glavna ovira gospodarskega razvoja je tudi omejena in nezanesljiva oskrba z električno energijo zaradi tehničnih in finančnih težav. Na tem področju je Kosovo dobilo mednarodno pomoč za izboljšanje stanja. Ameriška vlada sodeluje z Ministrstvom za energetiko in rudarstvo Kosova ter Svetovno banko za pripravo poslovnega razpisa za projekt, ki vključuje gradnjo nove termoelektrarne in razvoj rudnika za premog, ki bo oskrboval novi obrat (prav tako tudi obstoječa dva obrata) s premogom. Načrtovana pa je tudi privatizacija Energetske Korporacije Kosova (The world factbook, 2011).

Kosovo je eno od najbolj odprtih gospodarstev v regiji in še naprej sodeluje z mednarodno skupnostjo glede ukrepov, ki so potrebni za izboljšanje poslovnega okolja ter privabljanje tujih naložb. Da bi se olajšala vključitev Kosova v regionalne ekonomske strukture, je UNMIK (United Nations Interim Administration Mission in Kosovo) leta 2006 podpisal v imenu Kosova pristop v CEFTO (angl. Central Europe Free Trade Area), vendar pa Srbija ter Bosna in Hercegovina nista priznali Kosova kot enakovredne članice CEFTE.

Julija 2008 se je v Bruslju odvijala konferenca donatorjev, na kateri so donatorji iz 37 držav obljubili finančno podporo za reformo prednostnih nalog v vrednosti 1,2 milijarde evrov.

Junija 2009 je Kosovo postalo članica Svetovne banke (angl. *World Bank*, v nadaljevanju WB) in Mednarodnega denarnega sklada (angl. *International Monetary Fund*, v nadaljevanju IMF) in tako začelo odplačevati svoj del dolga iz časov nekdanje Jugoslavije.

Uradna valuta na Kosovu je evro, prevzelo ga je ob uvedbi evra kot posledico prejšnje uporabe nemške marke. Uporaba evra pa je vplivala na to, da je Kosovo lahko ohranilo razmeroma nizko stopnjo inflacije od leta 2002. Zaradi močnega vpliva zunanjih inflacijskih pritiskov ob koncu leta 2007 in v letu 2008 se je inflacija leta 2008 povečala. Povprečna letna stopnja inflacije v letu 2008 je tako znašala 9,3 %, vendar pa je leta 2009 začela upadati. Leto 2009 je zaznamovala 2,4-odstotna povprečna stopnja deflacije (Centralna banka Kosova. Letno poročilo 2008; 2009).

2 STRUKTURNE ZNAČILNOSTI GOSPODARSTVA KOSOVA

2.1 Težave gospodarstva v povojnem obdobju

Po vojni se je Kosovo soočalo z velikimi težavami, ki jih lahko razdelimo na več skupin (Rečica, 2009, str. 37–38):

- nestabilna oskrba z električno energijo,
- počasna obnova po vojni ter počasna privatizacija državne lastnine,

- pomanjkanje investicij, še posebno tujih investicij kot rezultat politične negotovosti,
- pomanjkanje trga za finančni kapital (visoke obrestne mere za posojila in krajša doba vračila),
- preveč liberaliziran uvozni trg, še posebej iz Makedonije, Srbije in Črne gore, ki predstavljajo več kot 50 % uvoženega blaga; blago, ki se uvaža na Kosovo iz omenjenih držav, ni predmet redne carinske obdavčitve,
- nezadostna podpora s strani vlade za nova podjetja ter za mala in srednje velika podjetja, bodisi preko stimulacij in raznih organiziranih profesionalnih posvetovanj v obliki seminarjev bodisi preko usposabljanj s strani države ali državnih institucij.

BDP Kosova po vojni raste v primerjavi s predvojnimi obdobjem, vendar je tisto, kar je zaskrbljujoče, raven prihodkov, ki so najnižji v Evropi. Kosovo se sooča tudi z zelo široko revščino ter veliko stopnjo brezposelnosti. Ekonomske politike za rešitev te situacije se morajo osredotočiti na povečanje proizvodnih podjetij in povečanje konkurenčne sposobnosti preko povečanja izvoza. Za doseganje rezultatov v razvoju gospodarstva se je treba osredotočiti tudi na ustvarjanje pogojev za privabljanje tujih investicij, izkoriščanje katerih mora biti prednost pri razvoju prihodnjega gospodarstva, še posebej zaradi naravnega bogastva, ki ga ima Kosovo, ter majhne možnosti domačih poslovnežev (Rečica, 2009, str. 40).

2.2 Strukturne značilnosti pred vojno in po vojni

Pri ocenjevanju stopnje dosežene gospodarske razvitosti države se postavljajo v središče pozornosti strukturne spremembe gospodarstva. Tudi v mednarodnih načrtih, še posebej v državah v razvoju, se posebna pozornost namenja strukturnim spremembam. Gospodarska struktura se opredeli kot celota proizvodnih odnosov, ki predstavlja realno osnovo tudi za gradnjo glavne družbene strukture. Gospodarska struktura se obravnava kot sedanji generator v vsakem času in v vsaki sodobni družbi, tak pomen strukturi dajejo še posebej v razvitih državah (Rečica, 2009, str. 40–41).

Za izboljšanje gospodarske strukture in materialne osnove relativno majhne države, kot je Kosovo, se mora država opredeliti za povečanje proizvodnje, za katero obstajajo predpogoji – na Kosovu je to velika količina naravnih virov. Države v razvoju se morajo prilagoditi in izbrati svojo gospodarsko strukturo, ki bo lahko našla prostor tudi v regionalnem razvoju, za strukturo katerega so razvite države manj zainteresirane.

Gospodarska struktura države bolj kot kateri koli drugi kazalnik predstavlja realno smer razvoja v gospodarskem razvoju. Namen tega je, da se preko različnih analiz določi stopnja odvisnosti, to je razlika med odnosi v proizvodnji in stopnjo gospodarskega razvoja kot glavnega elementa in posebnega pomena za analize različnih oblik družbene glavne

strukture, ki predstavlja osnovo za organizirane družbeno-gospodarske dejavnosti ter od katere je odvisna tudi uspešna uresničitev zastavljenih gospodarskih ciljev neke družbe. V razvojnih obdobjih so temeljne strukturne spremembe možne in tudi dokazane v pogostih primerih strokovnih raziskav strokovnjakov na posameznih gospodarskih področjih. Vse to zahteva dvig stopnje dokončanja, akumulacije, izvoza, novih tehnoloških rešitev in sodobnih oblik organiziranja dela. Takšni sodobni procesi na najboljši način pojasnjujejo spremembe v gospodarski strukturi preko gospodarskih panog in področij (Reçica, 2009, str. 41–43).

Tabela 1: Struktura družbenega proizvoda po gospodarskih področjih (1959–2007) v %

	1959	1969	1979	1989	1995	2002	2006	2007
BRUTO DRUŽBENI PROIZVOD	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0			
Industrija in rudarstvo	36,9	37,1	37,6	52,9	30,6	808	672	530
Kmetijstvo in gozdarstvo	45,6	33,1	20,5	22,4	30,6	233	191	220
Gradbeništvo	6,2	8,6	11,8	5,8	5,7	500	316	327
Komunikacije in zveze	2,7	3,5	5,8	3,8	8,5	1291	858	603
Trgovina	5,3	1,0	16,8	7,9	13,8	3867	2630	2363
Gostinstvo in turizem	-	-	2,1	1,5	4	964	718	590
Obrt	3,3	0,7	3,1	2,9	3,3			
Komunalne aktivnosti	-	0,7	0,8	0,8	1,3	901	590	514
Druge aktivnosti	-	2,3	1,3	1,6	1,5	526	49	602

Vir: F. Raçica, Veçorit strukture te ekonomisë së Kosovës, 2009, str. 42.

Tabela 2: Struktura fizičnega obsega industrijske proizvodnje v %

	1975	1980	1988
CELOTNI OBSEG INDUSTRIJE	100,0	100,0	100,0
Elektro-gospodarstvo	19,6	17,5	21,8
Proizvodnja in predelava premoga	12,0	10,2	13,2
Črna metalurgija	3,2	2,1	2,6
Barvna metalurgija	19,4	15,3	10,6
Nekovine	3,1	1,8	1,8
Industrija kovinske predelave	7,7	8,6	10,1
Elektro-industrija	2,4	3,3	9,0
Kemična industrija	5,0	7,2	2,0
Industrija gradbenega materiala	3,3	4,2	2,3
Lesna industrija	2,9	2,9	2,1
Papirna industrija	1,2	1,2	0,6
Tekstilna industrija	10,0	12,6	8,4
Usnjarsko-obutvena industrija	2,2	2,1	2,4
Gumarska industrija	1,5	2,6	4,6
Živilska industrija	4,8	5,0	7,0
Grafična dejavnost	1,1	2,3	0,7
Tobačna industrija	1,2	1,1	0,8

Vir: F. Račica, *Večorit strukturne te ekonomisē sē Kosovēs*, 2009, str. 43

Kmetijstvo je do 80. let prejšnjega stoletja postopoma zmanjševalo delež v ustvarjanju družbenega proizvoda. Leta 1959 je delež kmetijstva znašal 45,6 %, do leta 1989 pa je upadel na 22,4 %. V istem obdobju sta industrija in rudarstvo beležila postopno povečanje v gospodarski strukturi Kosova, in sicer s 36,9 % leta 1959 na 52,9 % leta 1989.

Po koncu vojne leta 1999 je Kosovo kot najmanj razvita regija na tem delu Balkana poskušalo rešiti proces gospodarskega razvoja in čim bolj uspešno uresničiti družbeno-ekonomsko preoblikovanje.

Gospodarska struktura Kosova, gledano z vidika deležev različnih sektorjev in števila registriranih podjetij v ustvarjanju bruto družbenega proizvoda, je doživela znatne spremembe. Obstoječa struktura odraža dolgoročno neuskklajenost na nivoju nekdanje Jugoslavije in je bila v bistvu povzročena s stihijskim razvojem preteklosti.

Najvišji delež podjetij imajo podjetja za trgovino na drobno in na debelo, za popravila vozil in motornih koles ter za predmete za osebno in domačo rabo, ki dosega 50,7 %. Na drugem mestu glede na delež v strukturi registriranih podjetij je komunikacija, za katero velja, da

prej ni imela takšnega deleža v splošni gospodarski strukturi. Pomemben pomen za strukturo ima sprememba odnosov v proizvodnji ali lastninskih odnosov produkcijskih sredstev.

Kljub temu v gospodarstvu Kosova obstaja neustrezna gospodarska struktura, kjer prevladuje visok delež energetskega sektorja in surovin, ki ne morejo predstavljati potencialnega dejavnika za bodoči razvoj, lahko pa ustvarjajo pogoj za razvoj predelovalne industrije. V zadnjih dveh letih je bilo veliko politične pozornosti namenjene vprašanju zaposlovanja mladih, ker se izzivi in težave za njihov vstop na trgu dela še bolj povečujejo s povečanjem števila mladih, ki opravljajo nevarna dela, največkrat v neformalnem gospodarstvu.

V strukturi gospodarskih naložb predstavljajo višjo stopnjo udeležbe kapitalske naložbe z daljšim rokom aktivacije in velika presejanja v naložbah ter s precej neprimernim koeficientom kapitala. Podoben učinek so dale tudi investicije za gradnjo spremljajoče gospodarske infrastrukture ter drugih elementov eksterne ekonomije. Takšne investicije so pustile majhen prostor za razvoj predelovalnega sektorja, s katerim se dosegeta hitrejši promet in večja dinamika pri povečanju nacionalnega dohodka in zaposlovanja kot enega od najbolj izrazitih problemov pri razvoju gospodarstva Kosova.

Tudi v okviru drugih panog na Kosovu pred okupacijo se je izražalo oblikovanje strukturnih nesorazmerij, kjer je delež proizvodnje in distribucije električne energije v družbenem proizvodu energetike dosegel 53 %, predelava premoga 1 %, predelava barvnih kovin v metalurgiji 3,6 %, proizvodnja končnih proizvodov v panogi tekstilne industrije 32,8 %, industrija proizvodnje hrane za porabo v agrokompleksu 52,4 %, proizvodnja pijače v družbenem proizvodu agrokompleksa 36,5 %.

V tem obdobju je bil izvoz Kosova nezadosten tako glede kakovosti kot tudi glede na količino ter strukturo. Tudi v izvozu je bila glavni nosilec izvoznih panog na Kosovu industrija.

Če strukturne spremembe gospodarstva analiziramo z vidika števila zaposlenih, ugotovimo, da industrija, promet in trgovina postajajo vse bolj pomembne panoge za gospodarstvo Kosova pri ustvarjanju bruto domačega proizvoda, ki vpliva tudi na relativno povečanje števila zaposlenih; vsak dan bolj lahko opazimo pozitivne spremembe pri profesionalnem usposabljanju z namenom čim boljšega prilagajanja človeškega kapitala novim tehnološkim procesom.

Največ podjetij ima zaposlenih od enega do 4 ljudi, v prometu je skupaj 3.629 takšnih podjetij. Največ podjetij, ki imajo zaposlenih več kot 500 oseb, je v sektorju predelovalne industrije. Tudi na tem področju se vidi, da ima industrija na splošni gospodarski razvoj izjemno velik vpliv, ki se lahko izraža tudi v stopnji gospodarske rasti. Na razvoj industrijskih panog v dosedanjem obdobju so vplivali tudi naravni viri, ki so vplivali na orientacijo investicij (Rečica, 2009, str. 43–49).

3 IZZIVI KOSOVA GLEDE GOSPODARSKE STABILNOSTI

Idealna kombinacija za zagotavljanje gospodarske rasti bi bila v skladu z okoliščinami akumulacija kapitala v srednjeročnem obdobju in tehnološki napredek v dolgoročnem obdobju. Na podlagi študije »Viri gospodarske rasti« ki temelji na obsežni ekonometrični analizi izkušenj 78 držav, lahko vlada vpliva na dolgoročni razvoj preko strukturne politike in preko institucij.

Glavne politike za trajnostni razvoj so (Mustafa & Zogaj, 2009, str. 9):

- izobraževanje in usposabljanje človeškega kapitala, kar vpliva na učinkovitost drugih vrst kapitala in olajša pridobivanje tehnologije,
- finančna kakovost in razvoj finančnih trgov (merjeno na podlagi razmerja med domačimi zasebnimi posojili in BDP),
- odpiranje mednarodne trgovine, ki vpliva na nivo konkurence, trga, tehnološke inovacije in na nivo skupne faktorske produktivnosti,
- vladni stroški (razmerje med proračunom in BDP),
- dostopnost javnih storitev ter infrastruktura,
- vladanje (institucionalne zmogljivosti in kakovosti, odsotnost korupcije, okrepitev pogodb, red in zakon).

3.1 Ali je lahko Kosovo gospodarsko stabilno?

To vprašanje se običajno pojavi v zvezi z velikostjo Kosova (prebivalstvo in prostor), njegovimi naravnimi viri in prisotnim potencialom ter nivojem razvoja. Vendar pa obstajajo dokazi o tem, da velikost države sama po sebi ter naravno bogastvo niso bili ključni dejavniki pri zagotavljanju gospodarske stabilnosti (kot so dokazali primeri Luksemburga, Liechtensteina, Monaka itd).

Dokazi iz preteklosti nakazujejo, da sta bili gospodarska rast in blaginja Kosova sorazmerni z možnostjo, ki je bila dana kosovskim Albancem, da urejajo svoje zadeve in tudi v zvezi s stopnjo politične stabilnosti. Upravljanje in suverenost sta tesno povezana, saj je brez suverenosti težko graditi državne institucije in ustvariti pravno državo, prav tako tudi težko dosežemo lastništvo in odgovorno upravljanje virov. Vse to je pomembno za dolgoročne investicije v rast, vključno z institucionalnim razvojem ter človeškim razvojem. Pomanjkanje suverenosti poveča politične negotovosti ter zmanjša možnost izbire.

Vendar, kot je znano, suverenost sama od sebe ne bo zagotovila uspešnega gospodarskega razvoja, če voditelji države ne bodo upravljali odgovorno. Treba je znati izkoristiti suverenost in pošteno voditi državo.

Po koncu uspešne začetne faze obnove in razcvetu v gradnji UNMIK in začasne institucije samouprave niso bile zmožne ustvariti političnega okolja in pogojev za stabilno in dolgoročno rast gospodarstva.

Ankete, narejene med majhnimi in srednje velikimi podjetji med letoma 2000 in 2008, kažejo, da lastniki in upravljavci malih in srednje velikih podjetij kot glavne ovire obravnavajo nelojalno konkurenco, nezadostno zakonodajo, korupcijo ter omejen dostop do finančnih sredstev za poslovanje (Mustafa & Zogaj, 2009, str. 9–11).

Povečanje kapacitet, določitev odgovornosti za izvajanje obstoječe zakonodaje in zagotavljanje pravne države so zelo kritični dejavniki za nadaljnji napredek pri oblikovanju ugodnega okolja za gospodarsko rast.

Finančne transakcije v evrih so pozitivno vplivale na makroekonomsko stabilnost Kosova. Kljub temu sta srednjeročna in dolgoročna makroekonomska stabilnost v nevarnosti zaradi kritičnih neravnotežij, kamor uvrščamo neravnotežje med BDP in porabo, zelo visok trgovinski primanjkljaj, neravnotežje na trgu dela in znesek dolga v primerjavi s potrebnimi kapitalskimi investicijami. Obravnava velikega trgovinskega primanjkljaja je odvisna od uspešnega izvajanja integracijskih politik, ki vodijo v razvoj podjetij, ki so sposobna konkurirati na domačem trgu, ter od razvoja izvoza, vključno s tujimi naložbami, vendar tudi s privatizacijo družbenih podjetij (Mustafa & Zogaj, 2009, str. 11–12).

Trenutne stopnje rasti ne kažejo obetavnih možnosti pri ustvarjanju novih delovnih mest za neto pritok okoli 25.000 mladih iskalcev zaposlitve letno na trgu delovne sile.

Proračun Kosova v višini okoli 1,1 milijarde evrov znaša približno 32 % BDP, medtem ko so zdajšnji stroški pokriti in gre le za počasno povečanje letnih prihodkov, vse bolj pa obstajajo potrebe po financiranju naložb temeljnega kapitala.

Na drugi strani, paradoksalno, na računih vlade ostaja veliko neizkoriščenega denarja (proračunski presežek), za okoli 500 milijonov evrov (za leto 2008). To stanje je treba nujno obravnavati s strani vlade, tako da razpoložljiva sredstva postavi na pravo mesto, npr. v javno infrastrukturo.

Infrastruktura glavnih cest pokriva le osnovne zahteve, stranske in podeželske ceste so v zelo slabem stanju. Stanje in zmogljivosti glavnih cest, ob upoštevanju količine prometa na teh cestah, povzročajo povečanje izgube časa za 50–75 % in tako povzročajo resne posledice v stroških transporta. Kosovo je trenutno izpuščeno iz transevropskih prometnih koridorjev. Izboljšanje glavnih koridorjev Drač–Priština–Niš in Mitrovica–Skopje je pomembno za zmanjšanje prevoznih stroškov, za povečanje konkurence in za olajšanje regionalne in medregionalne integracije (Mustafa & Zogaj, 2009, str. 12–13).

V zadnjih letih se stanje cestne infrastrukture izboljšuje, veliko cest je bilo na novo asfaltiranih ter obnovljenih. Začela se je tudi gradnja avtoceste Morine–Merdare, ki povezuje Kosovo z Albanijo in Srbijo (glavni koridor Drač–Priština–Niš).

3.2 Potrebe po gospodarski rasti in izzivi za doseganje gospodarske rasti

3.2.1 Izzivi za doseganje gospodarske rasti

Čeprav je bila prva faza obnove po vojni zelo uspešna, Kosovo še vedno potrebuje čas za ustvarjanje stabilne gospodarske rasti. Ostaja še veliko izzivov, kot so (Mustafa, 2005, str. 27):

- 40 % delovne sile, ki zelo hitro narašča, je brezposelne, večina dolgoročno, kajti možnosti za delo so majhne, stopnja izobrazbe delovne sile in zmogljivosti visokega šolstva so neustrezne,
- obstaja negativna trgovinska bilanca,
- izvoz je zanemarljiv,
- ekonomska in socialna infrastruktura je v glavnem neustrezna in pogosto v slabem stanju,
- investicije so nizke, 25–26 % BDP, medtem ko je poraba velika,
- ocenjen delež kmetijstva v BDP znaša 25 %, približno 60 % BDP znašajo storitve, medtem ko industrija ustvarja ostalih 15 %.

Ta strukturna nesorazmerja ob nizki stopnji produktivnosti vplivajo na nizko stopnjo konkurenčnosti in obseg ter kakovost izvozne ponudbe.

Vse te strukturne izzive in nesorazmerja lahko rešimo samo z močno in dolgoročno gospodarsko rastjo.

Nekatere države srednje in jugovzhodne Evrope so dosegale visoke stopnje gospodarske rasti v obdobju tranzicije. Te države so bile uspešne predvsem zaradi učinkovitih procesov liberalizacije, s povečanjem njihove konkurenčne prednosti in ustvarjanjem ugodnega okolja za poslovanje. Te izkušnje so zelo koristne, ko se razpravlja o možnih scenarijih gospodarske rasti na Kosovu in pri ugotavljanju dejavnikov, ki vplivajo na gospodarsko rast (Mustafa, 2005, str. 27).

3.2.2. Možni scenariji za doseganje gospodarske stabilnosti

Glede na trenutne razmere in nekatere ključne dejavnike, ki bodo lahko vplivali tako na investicijske aktivnosti kot tudi na povečanje konkurenčne sposobnosti gospodarstva, so bili

narejeni trije tako imenovani »Kaj če« možni scenariji. Vsak od teh scenarijev ustvarja določene pogoje za razvoj in naložbe (Mustafa, & Zogaj, 2009, str. 17).

Prvi scenarij

Tabela 3: Prvi scenarij: Gospodarska rast v višini 1–3 % letno

<p>OKOLJE IN DEJAVNIKI VPLIVA:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Stagnacije pri izvajanju standardov in prava, - povečevanje korupcije, neučinkovita vlada, - odlaganje odločitve o končnem statusu Kosova, - zamude pri reformi javnih storitev in zaključek postopka privatizacije, - pomanjkanje sodelovanja z mednarodnimi finančnimi institucijami. 	<p>Gospodarska rast 1–3 % letno.</p>	<p>UČINKI oz. POSLEDICE:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Poslabšanje ekonomske in socialne situacije, - povečanje brezposelnosti in revščine, - težave s proračunskim primanjkljajem in socialno ter politično stabilnostjo, - nezakonito preseljevanje populacije v zahodnih državah.
---	---	--

Vir: M. Mustafa, *Qëndrushmëria ekonomike e Kosovës*, 2005, str. 28.

Tako imenovani "status quo scenarij", po katerem se pričakuje stagnacija gospodarske rasti ali nizko povečanje od 1–3 %, lahko nastopi, če bo prišlo do težav s političnim statusom Kosova ali če pride do sprememb v zvezi z gospodarskimi reformami in upravljanjem. Posledice tega scenarija se bodo odražale v povečanju politične in ekonomske nestabilnosti. Poleg tega se bo pritisk k izseljevanju povečal in institucije ne bodo mogle obravnavati brezposelnosti in revščine (Mustafa, & Zogaj, 2009, str. 17).

Drugi scenarij

Tabela 4: Drugi scenarij: Gospodarska rast v višini 4–7 % letno

OKOLJE IN DEJAVNIKI VPLIVA		UČINKI oz. POSLEDICE:
<ul style="list-style-type: none"> - Politični status je že določen, vendar ostajajo nekatere nejasnosti, - mednarodna podpora se ponudi za določena varnostna vprašanja – spremljevalni mehanizmi, - udeležba v postopkih integracije z EU namesto pridružitvenega sporazuma, - institucije napredujejo v izvajanju obstoječe zakonodaje, - sodelovanje, vendar ne članstvo v WB in IMF, - dostop do panevropskih prometnih koridorjev, - uspešna zaključitev procesa privatizacije in obnova državnih podjetij. 	<p>Povprečna gospodarska rast med 4–7 % letno.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - rast zaposlovanja za 3–5 % (12.000–15.000 novih delovnih mest vsako leto), število brezposelnih se poveča oz. zastaja, - znatno izboljšanje kakovosti življenja – zmanjšanje revščine, - zmanjšanje makroekonomskih nesorazmerij.

Vir: M. Mustafa, *Qëndrushmëria ekonomike e Kosovës, 2005, str. 28.*

Scenarij, ki predvideva gospodarsko rast v višini 5 %, bo lahko premagal veliko prej omenjenih težav, vendar ne bo zadostoval niti za ustvarjanje in zadovoljevanje velike potrebe po novih delovnih mestih niti ne bo bistveno izboljšal konkurenčnega položaja Kosova (Mustafa, & Zogaj, 2009, str. 17).

Tretji scenarij

Tabela 5: Tretji scenarij: Gospodarska rast v višini 8–10 % letno

<p>OKOLJE IN DEJAVNIKI VPLIVA</p> <ul style="list-style-type: none"> - Učinkovitost pri izvajanju zakonov in ekonomskih politik ter učinkovito zmanjšanje korupcije, - dvoumnost o statusu je izločena, - proces integracije v EU je napredoval ter se uresničuje udeležba v strukturnih skladih, - članstvo Kosova v mednarodnih organizacijah, - izboljšanje kakovosti izobraževanja – mednarodni standardi so izpolnjeni, - ustrezno okolje za tuje in domače investitorje. 	<p>Gospodarska rast v višini 8–10 % letno</p>	<p>UČINKI oz. POSLEDICE:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Brezposelnost se zmanjša za 6–8 %, ustvari se približno 25.000 novih delovnih mest, - revščina izgine (ali se najmanj razpolovi), - proračunska stabilnost, - zmanjša se preseljevanje, - socialna in politična stabilnost, - zmanjša se razlika v razvoju v primerjavi z drugimi državami EU.
---	--	---

Vir: M. Mustafa, Qëndrushmëria ekonomike e Kosovës, 2005, str. 29.

Zadnji scenarij predvideva letno gospodarsko rast med 8 in 10 %. To je stopnja, ki bi pustila prostor za obravnavanje kronične težave z brezposelnostjo in drugih makroekonomskih neravnotežij (Mustafa, & Zogaj, 2009, str. 17).

Glede na trenutne razmere in predviden gospodarski razvoj je razvoj razdeljen v dve fazi. Prva faza, v obdobju 2004–2008, vključuje elemente prvega in drugega scenarija. Druga faza, ki zajema obdobje 2009–2015, temelji samo na tretjem scenariju.

V prvi fazi (2004–2008), ki temelji na nizki ravni gospodarskega razvoja, bi imeli povprečno gospodarsko rast v višini 3–5 %. Ta stopnja rasti bi zahtevala naložbo, in sicer najmanj 27 %, ta bi povečala zaposlenost v povprečju za 3 %.

V drugi fazi (2009–2015) bi imeli gospodarsko rast v višini 9 %. Da bi dosegli to stopnjo, se morajo naložbe povečati s 27 % BDP na 30–35 % BDP, posledično bi imeli 6-odstotno letno

rast zaposlenosti po letu 2008. Na gospodarsko rast bo vplival multiplikativni učinek naložb v preteklih letih.

Ta scenarij bi zahteval približno 14 milijard evrov investicij do leta 2015. To nalaga številne obveznosti institucijam, ki morajo ustvarjati ugodno okolje za investitorje in povečati absorpcijsko sposobnost vladanja ter gospodarskega upravljanja na mikro in makro stopnji (Mustafa, 2005, str. 29–30).

Kar se tiče predvidenih scenarijev, je, po mojem mnenju, najbolj dvomljiv tretji scenarij, ki predvideva rast med 8 in 10 %. Sicer se mi zdi realen in možen, kajti za razvoj na Kosovu je še veliko možnosti, vendar mora za to vlada še veliko narediti; veliko je področij, ki so kritična in lahko zavirajo oz. onemogočajo uresničitev scenarija, npr. korupcija, nepopolno delovanje pravne države, še vedno kritično območje za tuje investicije. V zadnjem času se položaj zelo hitro izboljšuje, k temu zelo veliko prispevajo tudi tuje institucije, kot je EULEX (European Union Rule of Law Mission in Kosovo), nato zahteve od mednarodnih institucij za izpolnitev standardov za vstop v mednarodne institucije. Zdaj se Kosovo poteguje tudi za liberalizacijo vizumov, tako da je prisiljeno izpolniti evropske standarde. Vse to bo, domnevam, vplivalo tudi na to, da bo država bolj stabilna in bo posledično lahko dosegala višjo gospodarsko rast.

Stabilne gospodarske rasti Kosova ne more pognati samo en sektor ali zgolj industrija, ampak to lahko stori z izkoriščanjem možnosti več sektorjev in z njihovim kombiniranjem.

Sektor malih in srednje velikih podjetij (v nadaljevanju MSP) je trenutno najbolj vitalen. Razvoj malih in srednje velikih podjetij se bo lahko nadaljeval, če se bo izboljšalo poslovno okolje (2. in 3. scenarij). Nekatere industrije (živilska industrija, predvsem proizvodnja mleka in sokov) že prispevajo h gospodarski rasti z nadomeščanjem uvoza in so tudi že začele izvažati v sosednje države. Znotraj tradicionalnih sektorjev, gradbenih materialov in gradbene industrije ter s tem povezanih storitev, bi se te lahko izboljšale in razvile.

Za energetske sektor, ki temelji na rezervah lignita na Kosovu (ocenjene so na 11–14 milijard ton), velja, da je dobre kakovosti v primerjavi z drugimi regijami. Zato ima ta sektor konkurenčno prednost v smislu proizvodnih stroškov. To dejstvo bo vplivalo na privabljanje investitorjev za izpolnjevanje in zadovoljevanje domačega povpraševanja ter za izvoz, ob upoštevanju potencialnega povpraševanja po električni energiji v regiji. To bo prispevalo k ustvarjanju gospodarske rasti, ki temelji na privabljanju tujih neposrednih naložb.

Kmetijski sektor zaradi razdrobljenih zemljišč ne bo sposoben konkurirati v proizvodnji žit, vendar se bo moral osredotočiti na druge sektorje, in sicer na sadjarstvo, živinorejo in prirejo mesa. Nekateri izdelki z določeno znamko se lahko proizvajajo tudi za izvoz, še posebej, če se lahko izvajajo programi bolj zdrave in ekološke proizvodnje.

Storitve – storitve z visoko dodano vrednostjo (servisiranje računalnikov, programske industrije, računalniške storitve, finančne storitve itd.) in turizem, predvsem zimski – je treba upoštevati in analizirati za privabljanje vlagateljev.

4 DEJAVNIKI PRIHODNJE GOSPODARSKE RASTI KOSOVA

4.1. Pogoji in faktorji, ki vplivajo na gospodarsko rast in makroekonomsko stabilnost

Pogoje, potrebne za podporo gospodarske vzdržnosti, lahko proučujemo z različnih vidikov. Imamo več faktorjev, ki vplivajo na gospodarsko rast. Za prihodnji pospešen gospodarski razvoj Kosova bodo po mojem mnenju ključni naslednji dejavniki:

- človeški kapital,
- naravno bogastvo,
- investicije,
- infrastruktura,
- ekonomske politike,
- makroekonomska stabilnost.

3.2.2 Človeški kapital

Kosovo ima približno 1.825.632 prebivalcev (ocena julij 2011). To je zelo mlado prebivalstvo, približno 50 % prebivalstva na Kosovu je mlajših od 25 let in več kot 75 % je mlajših od 35 let. Kosovo ima najmlajšo delovno silo v regiji in zunaj nje. Ta velik potencial predstavlja zelo pomemben dejavnik za privabljanje investicij v državo, lahko vpliva tudi na gospodarsko povečanje (Demokratska stranka Kosova, 2010, str. 6).

Pričakuje se povečanje prebivalstva, in sicer do leta 2015 naj bi Kosovo imelo že 2,4 milijona prebivalcev. Povprečna rast za to obdobje je ocenjena med 1,6 in 1,8 %. Večjega zmanjšanja rasti prebivalstva ne moremo pričakovati, ker še vedno prevladuje mlado prebivalstvo. Absolutno povečanje prebivalstva do leta 2015 predstavlja resen izziv, hkrati pa ustvarja nove zahteve na področju izobraževanja, zaposlovanja, bivanja in javnih storitev.

Prebivalstvo, starejše od 18 let, ima v povprečju opravljenih 11 let šolanja. Na podlagi podatkov raziskovanj o gospodinjstvih in trgu dela ima le 13 % prebivalstva Kosova, starih med 25 in 64 let, višjo izobrazbo (18 % moških in 8 % žensk). Vpis v visokošolske zavode na Kosovu je bil leta 2003 okoli 10–12-odstoten. V povprečju se v visoko šolo vpiše 1.000 študentov na 10.000 prebivalcev (Mustafa, 2005, str. 18).

Leta 2008 je bilo na Univerzo v Prištini vpisanih 33.984 študentov, od tega je bilo 31.010 študentov na dodiplomskem študiju, to je 91,3 %, 2.824 študentov na podiplomskem študiju, kar je 8,3 % vseh študentov, in 150 študentov na doktorski ravni, kar predstavlja 0,4 % celote (Ministrstvo za šolstvo znanost in tehnologijo, 2008/09, str. 10).

Glede na vpliv in povečanje konkurenčnosti mora vlada posebno pozornost nameniti visokošolskemu izobraževanju in povečati udeležbo v visokošolskih zavodih, z namenom da poveča konkurenčnost kosovskega gospodarstva (Mustafa, 2005, str. 18).

Vlada je tako povečala investicije v izobraževalni sistem ter investicije v samo infrastrukturo. V obdobju 2008–2010 je porabila 102,5 milijonov evrov. Visok napredek je vlada dosegla tudi pri vključevanju vseh učencev v obvezni izobraževalni sistem; k temu je zelo veliko prispevalo brezplačno razdeljevanje knjig s strani države, v kar je vlada investirala 19 milijonov evrov v obdobju 2008–2010. To je vplivalo tudi na izboljšanje kakovosti znanja, kar se odraža tudi v rezultatih mature.

Tudi v visokem šolstvu opazimo napredek. Število prostih vpisnih mest na Univerzi v Prištini (UP) se je leta 2010 v primerjavi z letom 2007 povečalo za 46 %. Ustanovili so drugo državno univerzo, in sicer Univerzo v Prizrenu, ki je začela delovati v akademskem letu 2010/2011.

Izobraževalni sistem se mora prilagoditi in se z večjo občutljivostjo odzivati na potrebe trga dela. Vlada je sprejela vrsto strategij za izpolnitev vladnih prednostnih nalog za doseganje ciljev, ki jih predvidevajo Razvojni cilji tisočletja ter pobuda Izobraževanje za vse do leta 2015.

Prednostne naloge in strateška vprašanja, ki se obravnavajo v PSAK (slo. Strateški načrt za razvoj šolstva na Kosovu), vključujejo (Demokratska stranka Kosova, 2010, str. 20–23):

- razvoj in podpora celovitega sistema izobraževanja, ki zagotavlja enak dostop do kakovostnega izobraževanja,
- zmanjšanje števila izmen v šolah, odpravo dvojnih in trojnih izmen z gradnjo novih osnovnih in srednjih šol,
- razvoj in širitev srednješolskega izobraževanja,
- izboljšanje kakovosti poučevanja in učenja z boljšim usklajevanjem med učnimi rezultati in potrebnimi znanji za zaposlitev,
- prestrukturiranje srednješolskega izobraževanja in spodbujanje poklicnega izobraževanja in usposabljanja,
- razvoj kompetentnih centrov,
- boljše usklajevanje izobraževanja in zaposlenosti, vključno z razvojem visokošolskega izobraževanja in poklicnega usposabljanja kot odziv na zahteve trga dela,

- izboljšanje kakovosti visokošolskega izobraževanja z zagotavljanjem nadzora kakovosti, izvajanje evropskih standardov in pregled organiziranosti akademskih struktur,
- širjenje spektra in storitev visokošolskega izobraževanja in nadaljnji razvoj Univerze v Prizrenu,
- ustanovitev raziskovalnih institucij na univerzah za opravljanje storitev za zasebni sektor in za druge namene,
- razvoj informacijske in komunikacijske tehnologije na vseh ravneh in segmentih izobraževanja,
- razglasitev razvoja človeškega kapitala kot nacionalne prednostne naloge in ustvarjanje kulture vseživljenjskega učenja.

Cilji strateškega razvojnega načrta so podpora in vodenje, usklajevanje, urejanje in spodbujanje kakovostnega izobraževanja za vse državljane (Demokratska stranka Kosova, 2010, str. 20–23).

Kot je znano, je človeški kapital zelo pomemben za vsako družbo in eden od ključnih faktorjev za gospodarsko rast države. To poudarjata tudi Barro in Sala-i-Martin v knjigi *Economic growth*, kjer navajata človeški kapital kot enega od ključnih dejavnikov za gospodarsko rast. Poudarjata tudi pomen investiranja v izobraževanje človeškega kapitala. Po njunem mnenju je izobraževanje »proizvodnja novega človeškega kapitala« (Barro, & Sala-i-Martin, 2004).

Glede na to, da ima Kosovo zelo mlado prebivalstvo, mora zelo veliko investirati v njegovo izobraževanje, in sicer na vseh nivojih, v osnovni in srednji šoli, predvsem pa mora investirati v visoko šolstvo, če želi imeti čim bolj konkurenčno delovno silo, ki bo veliko prispevala k razvoju države in posledično h gospodarski rasti. Do sedaj je bilo stanje zelo slabo, kar je tudi posledica vojne. Zadnja leta pa se stanje izboljšuje, tako da se zelo veliko mladih ljudi odloči za nadaljevanje študija.

Kosovo ima potrebo po vseh poklicih, kajti obstaja pomanjkanje diplomiranih ljudi na vseh področjih; po mojem mnenju je največ potrebe po dobrih ekonomistih, pravniki, zdravniki, matematiki (ki jih je najmanj) in seveda tudi vseh ostalih poklicih, ki so pomembni za delovanje družbe kot celote.

Izobraževanje mladih ljudi lahko pozitivno vpliva na zmanjšanje same brezposelnosti, kajti z diplomom mladi lažje pridejo do zaposlitve. Veliko mladih pa ima svoje ideje in odpirajo svoja podjetja na tistih trgih, ki so bili prej še neizkoriščeni.

Naložba v človeški kapital mora biti ena od glavnih nalog kosovske vlade, saj je pomembna za nadaljnji razvoj same države. Tega se zaveda tudi vlada, ki veliko investira v razvoj

človeškega kapitala (prenavlja šolske objekte, gradi nove objekte, reformira visokošolski sistem, ustanovila je novo univerzo – Univerza v Prizrenu itd.).

4.1.2 Naravno bogastvo

Kosovo je bogato z minerali, predvsem s premogom (okrog 14 milijard ton) in kovinami, kot so svinec, cink, feronikel, magnezij itd. Trenutno tehnološko stanje teh rud za zdaj ne dopušča učinkovitega izkoriščanja, obstoječe kapacitete predelave so večinoma uničene. Izkoriščanje teh mineralov je odvisno od zanimanja strateških investitorjev.

Čeprav ima majhno površino, ima Kosovo raznolika zemljišča, na oblikovanje katerih so vplivali reliefna struktura, geološka podlaga, rastlinstvo, podnebje, hidrografija in človek s sredstvi in načinom uporabe zemljišč. Na podlagi ocene kakovosti zemljišča se ocenjuje, da je na Kosovu 15 % površin z dobro zemljo, 29 % s srednjo in 56 % z revno zemljo (Mustafa, 2005, str. 19). 1,1 milijona hektarjev je plodnih zemljišč, ki se uporabljajo za poljedelske kulture, sadje in zelenjavo (Kažipot, št. 45, 2009).

Tako lahko Kosovo glede na naravne vire štejemo za relativno bogato, na tem področju ima primerjalne prednosti v primerjavi s sosednjimi državami. Naravni viri, kot so premog in nekateri drugi minerali, so lahko ključni dejavniki pri ustvarjanju gospodarske stabilnosti in lahko zagotovijo gospodarsko rast in privabljajo neposredne tuje naložbe ter strateške vlagatelje, vendar pa je treba poudariti, da se ta bogastva, še posebej rudarstvo, lahko štejejo kot katalizatorji razvoja samo, če so povezani z naprednimi tehnologijami in storitvami na področju raziskav (R & D), svetovanjem in finančnimi storitvami (Mustafa, 2005, str. 20).

Sam obstoj naravnih bogastev še ne pomeni, da bo država uspešna in da bo to pozitivno vplivalo na njeno gospodarsko rast.

Friderick Van Der Ploeg je v svojem članku »Naravni viri: prekletstvo ali blagoslov« poudarjal, da naravno bogastvo ni vedno blagoslov. Prikazal je primere, ko so države z veliko naravnim bogastvom postajale vedno bolj revne (primer Nigerije ter tudi države OPEC), in države, ki so znale izkoristiti svoje bogastvo ter so na ta račun izboljšale svojo gospodarsko rast in blaginjo svojih državljanov (primer Norveške, Savdske Arabije itd.). To jim je uspelo predvsem zato, ker imajo dobro razvit institucionalni sistem, korupcija je na najnižjem nivoju, imajo dolgoročno vizijo ter trgu prijazne politike. Vse to naj bi pozitivno vplivalo (Van Der Ploeg, str. 366–373).

Na podlagi izkušenj drugih držav bo lahko Kosovo uspešno izkoristilo svoje naravne vire in jih spremenilo v »blagoslov«, le če bo izpolnilo vse pogoje – treba je imeti dobre institucije, izničiti korupcijo, voditi primerno politiko, ki bo privabljala nove investicije. To bogastvo mora znati tudi dobro upravljati, tako da bo tudi povprečen državljan imel koristi od tega, ne le elitni del družbe.

Vladni cilji

Cilj vlade je hiter in močen razvoj rudarskega sektorja s pomočjo zasebnih vlaganj v obliki javno-zasebnih partnerstev, tako da maksimizira koristi za Kosovo od mineralnih virov, ki jih ima.

Vlada pripravlja načrte za prestrukturiranje rudarskega sektorja v taki obliki, da bo privlačno za domače in tuje vlagatelje. Znotraj obdobja 3–4 let namerava v celoti ponovno aktivirati Trepčo, tako da jo bo preoblikovala iz proračunskega porabnika v njegov pomemben dejavnik, ki prispeva v proračun. Oblikovani so temelji za ustanovitev Geološkega inštituta Kosova, ki se bo ukvarjal s procesom natančnih raziskav v skladu s sodobnimi metodami rudnih bogastev (Demokratska stranka Kosova, 2010, str. 14–15).

4.1.3. Kmetijstvo

Kosovo je bogato s kmetijskimi zemljišči. Od skupne površine 1,1 milijona ha je kar 588.000 ha ali 53 % obdelovalne zemlje. 100.000 ha oz. 17 % je travnikov, vinogradov in nasadov, 180.000 ha ali 31 % zavzemajo pašniki ter 300.000 ha oz. 52 % zavzamejo njive in vrtovi (Ministrstvo za trgovino in industrijo, 2008, str. 17).

Kmetijski sektor na Kosovu je potencialen vir gospodarske rasti in zaposlovanja ljudi. Že »Državni gospodarski memorandum 2004« je opredelil ta sektor kot sektor, ki prispeva k razvoju Kosova, tako da je vlada zahtevala kmetijsko strategijo, ki bi se osredotočila na možnosti za kmetijsko obdelavo. Ta sektor ima tudi pomemben izvozni potencial, kajti kosovski kmetijski proizvodi imajo, z nekaterimi izjemami, prost dostop do trga EU in CEFTA. Zdajšnji kmetijski izvoz predstavlja 10 % celotnega izvoza in skoraj polovica gre na trge CEFTE/SEE.

Ta delovno intenzivna panoga je tudi ključnega pomena za zmanjšanje stopnje revščine na podeželju; to je poudarila tudi Svetovna banka v dokumentu »Ocenjevanje revščine 2007«, kjer je ugotovila, da je povečanje kmetijske konkurenčnosti ključna politika, usmerjena v bistveno izboljšanje možnosti dohodka na Kosovu (World Bank, 2009).

Kar 60 % prebivalstva živi na podeželju in večinoma dela v kmetijstvu, tako da ima Kosovo kar dolgo tradicijo v tem sektorju. Sektor kmetijstva in kmetijske dejavnosti prispeva kar 25 % k BDP. Je glavni vir dohodka za večino prebivalstva, saj zaposluje več kot polovico delovno aktivnega prebivalstva na podeželju (Investment promotion agency of Kosovo, 2011).

Kmetijstvo na Kosovu trenutno vključuje okoli 1.800 kmetijskih zadrug in komercialnih kmetij (zasebnih in javnih) ter 143.000 podeželskih gospodinjstev, 70 % je takih, ki so opredeljena kot kmetije na površini, večje od 1 ha.

Velikost povprečnega kmetijskega območja na gospodinjstvo je 3,2 ha. Kmetije s površino med 0,5 in 2,0 ha prevladujejo v kmetijskem sektorju, medtem ko je samo 8 % obdelovalne

površine razdeljene v enote, ki so večje od 10 ha (Ministrstvo za trgovino in industrijo, 2008).

Zaradi površine in pridelka na hektar je najbolj pomembno področje kmetijstva na Kosovu sektor zelenjave in žita, vendar pa je znano tudi kot ponudnik različnih vrst sadja, še posebej grozdja. Kosovo ima veliko hektarjev vinogradov, večinoma namenjenih proizvodnji izdelkov z blagovno znamko vin Amselfelder za prodajo v Nemčiji. Zaradi svoje geografske sestave ima Kosovo tudi zelo dobre pogoje za živinorejo.

Za izboljšanje konkurenčnosti sektorja in posledično spodbujanje njihove lokalne proizvodnje je vlada Kosova pred kratkim uvedla različne spodbude za kmete in predelovalce. Nič-odstotna stopnja davka za večino kmetijskih naložb in proizvodnih sredstev, skupaj z oprostitvijo plačila DDV za široko paleto kmetijskih vložkov, je bila oblikovana za krepitev lokalne proizvodnje ter zato, da bi omogočila nadaljnjo konkurenčnost v primerjavi s tujimi izdelki (Gospodarska zbornica Kosova, 2009, str. 10).

Vendar pa se sektor še naprej sooča z razvojnimi omejitvami, kot so kmetijska produktivnost in nizki pridelki ter donosi, med drugim zaradi majhnosti kmetij, pomanjkanja strokovnega znanja ter neučinkovite uporabe vložkov. Pomanjkanje skladiščnih objektov in visoko nihanje cen za lokalne proizvode skozi vse leto predstavljata oviro za naložbe. Poleg tega neresena vprašanja v zvezi z upravljanjem in lastništvom zemljišč ovirajo naložbene odločitve kmetov, ogrožajo trg z zemljišči in kar je najpomembneje, omejuje dostop do posojil; rezultat je le majhen delež komercialnih bančnih kreditov, usmerjenih v kmetijski sektor.

Vlada je v sodelovanju z zunanjimi partnerji, vključno z bankami, začela proces posodobitve registracije zemlje v zemljiško knjigo in kataster, z namenom okrepitve trga z nepremičninami in privabljanja naložb. Poleg tega namerava sprejeti ukrepe za razvoj kmetijsko-živilskega sektorja za izboljšanje pogojev za povečanje števila polkomercialnih in komercialnih kmetij, krepitev zmogljivosti v skladu z mednarodnimi standardi in tehničnimi predpisi, olajšanjem vstopa tujih kmetijskih predelovalcev za tehnični prenos znanja in naložb in sanacijo ter razširitev infrastrukture na podeželju, kot so ceste in namakanje, kot tudi zagotavljanje tehnične storitve za konkurenčnost malih kmetov in kmetskih združenj. Tudi zato ker je Kosovo na poti k vstopu v EU, vlada predvideva vzpostavitev usklajenih institucionalnih in pravnih okvirov za vključevanje skupne kmetijske politike, vključno s spodbujanjem kmetijsko-okoljskih ukrepov (World Bank, The World Bank's Strategy in Republic of Kosova 2010-2011).

Vladni cilji

Glavni strateški cilji vlade v kmetijskem sektorju so:

- povečanje proračuna za ta sektor,
- gradnja trgov in skladišč za zbiranje, skladiščenje, sortiranje in prodajo,

- podpora in promocije kmetijskih proizvodov za izvoz,
- nadaljnji institucionalni razvoj kot predpogoj za podporo in prilagajanje Evropski uniji (Demokratska stranka Kosova, 2010, str. 17).

4.1.4. Investicije

Investicije so eden od glavnih dejavnikov, ki lahko vplivajo na stabilno gospodarsko rast. Usmeritev prihrankov in depozitov v investicije ter privabljanje neposrednih tujih naložb še vedno ostaja pomembno in kritično vprašanje za vlado.

4.1.4.1. Struktura potencialnih virov

Domače investicije zasebnih podjetij in gospodinjstev, vključno z nakazili iz tujine, naj bi po ocenah dosegle 49 % vseh potencialnih virov, medtem ko naj bi neposredne tuje naložbe znašale 10 % potencialnih virov. Javne naložbe naj bi se vrtele okoli 17 %. Glavni vir teh naložb bodo proračun ter mednarodni krediti. Udeležba donatorjev v skupne naložbe naj bi po pričakovanjih znašala 16 % potencialnih virov (Mustafa, 2005, str. 34).

4.1.4.2. Zakaj investirati na Kosovu?

Ob upoštevanju ugodnega poslovnega okolja, stabilnega makroekonomskega okolja in odličnih možnosti v različnih poslovnih sektorjih, Kosovo postaja vedno bolj privlačno za poslovanje. Interes tujih investorjev stalno narašča. Kosovo je pritegnilo več kot 1 milijardo evrov neposrednih naložb v zadnjih treh letih. Razen neposrednih tujih naložb leta 2007 s 440 milijoni evrov je bilo opaziti rahlo zmanjšanje v naslednjih letih, ki je verjetno predvsem posledica učinkov svetovne finančne krize. Po podatkih Poslovnega registra za leto 2010 je 3.523 družb v tuji in mešani lasti, ki so že izkoristile priložnost, da vlagajo v Kosovo.

Obstaja 10 razlogov, zakaj investirati na Kosovu, in sicer (Investment promotion agency of Kosovo, 2011a):

- prost dostop na trge EU, ZDA in CEFTE,
- strateška lokacija in razvoj infrastrukture,
- visoka razpoložljivost usposobljene delovne sile ter stroškovno učinkovita,
- EVRO kot uradna valuta,
- najmlajše prebivalstvo v Evropi,
- nizki davki,
- stabilizacija političnega okolja,
- usklajena zakonodaja z EU,

- dober bančni sistem,
- velike priložnosti za naložbe.

Za podjetja, ki želijo vlagati v države z nizkimi stroški in z enostavnim dostopom do EU, Srednje Evrope in balkanskih trgov, Kosovo predstavlja zelo privlačne možnosti (Investment promotion agency of Kosovo, 2011b):

1. Prost dostop do 520-milijonskega trga potrošnikov

Kosovo uživa brezcarinski dostop na trg EU, ki temelji na režimu EU Avtonomni trgovinski prednosti (ATP) in ima tudi sporazum o prosti trgovini s srednjeevropskimi državami v okviru CEFTA, ki zagotavlja dostop brez dajatev na regionalnem trgu z 28 milijoni potrošnikov.

2. Dobra strateška lokacija

Kosovo se nahaja v osrčju Balkana in je idealna lokacija, od koder se lahko dobavijo izdelki in storitve v EU ter na srednje- in vzhodnoevropski trg.

Mednarodno letališče v Prištini sprejme več kot milijon potnikov letno in je eno od najbolj obiskanih letališč v regiji. Ponuja povezave s Kosova do najbolj pomembnih evropskih centrov. Državno cestno omrežje je bilo v zadnjih letih velikokrat obnovljeno in izboljšano (Ministrstvo za trgovino in industrijo, 2010 str. 10). Carinske formalnosti so urejene s Carinskim zakonikom, ki temelji na Carinskem zakoniku EU in predstavlja enake pravne in gospodarske standarde. Zakonik je tudi v skladu s Svetovno carinsko organizacijo (WCO) (Carine Kosova, 2011).

3. Država z najnižjimi stroški dela znotraj evroobmočja

Kosovo je ena od redkih držav, ki je zunaj območja EU in uporablja evro kot svojo uradno valuto. Tako je sedaj Kosovo država z najnižjimi stroški dela znotraj območja evra s povprečnimi stroški dela za 250 evrov.

4. Najmlajše prebivalstvo v Evropi

S 70 % prebivalstva, mlajšega od 35 let, in 50 % mlajših od 25 let se Kosovo ponaša z najmlajšim prebivalstvom v Evropi. Večina ponudbe na trgu dela je sestavljena iz manj kvalificiranih delavcev, vendar pa obstaja tudi presežna ponudba visoko izobraženih delavcev. Dve državni univerzi vpisujeta letno okoli 30.000 študentov ter 30 zasebnih univerz vpisuje letno okoli 10.000 študentov. Tako ima Kosovo letno več kot zadostno količino zelo izobraženih ljudi za delo v bližnji prihodnosti (Ministrstvo za trgovino in industrijo, 2010, str. 11).

5. Razpoložljiva in motivirana delovna sila

Močna delovna etika Albancev, odlični industrijski odnosi in bogata ponudba delovne sile skupaj z nizkimi stroški omogočajo produktivno in stroškovno visoko učinkovito delovno silo.

6. Zelo nizki davki

Leta 2009 je Kosovo v prizadevanju, da spodbudi višje ravni investicij, prepolovilo stopnjo davka z 20 % na 10 %, kar uvršča državo k državam z najnižjimi stopnjami davka v regiji.

7. Vlada močno podpira neposredne tuje naložbe

Privabljanje tujih neposrednih naložb (v nadaljevanju TNN) je ena od prednostnih nalog vlade Kosova. V ta namen je ustanovila Agencijo Kosova za spodbujanje naložb IPAK (angl. The Investment Promotion Agency of Kosovo, 2011); to je prva vladna agencija, ki je odgovorna za pridobivanje novih naložbenih projektov za Kosovo.

8. Sodobna zakonodaja, skladna s sistemom EU

Kosovo ima sodoben pravni okvir v skladu s sistemom EU, vključno z zakonodajo za tuje naložbe, ki ohranja enak pravni režim tako za tuje kot tudi za domače vlagatelje.

9. Trden bančni sistem

Na Kosovu se izvaja dvotirni bančni sistem, ki vključuje državno centralno banko Kosova in številne poslovne banke. Obstaja močna prisotnost večjih tujih bank, vključno z Raiffeisen (Avstrija), ProCredit (Nemčija), NLB Priština (Slovenija), TEB (Turčija/Francija) in NCB (Južna Afrika/Francija). Bančni sektor Kosova, kot je splošno priznано, ima pozitivne in konkurenčne kazalce uspešnosti glede na glavne finančne kazalnike, kot so donosnost kapitala, razmerje med kapitalom in lastnimi sredstvi, količnik likvidnosti in portfelj posojil v primerjavi z BDP (Ministrstvo za trgovino in industrijo, 2010, str. 13). Zaradi tega ni tveganj pri najemu posojil ter pri depozitu denarja.

10. Dobre priložnosti za naložbe

Kosovo ima več sektorjev, ki ponujajo dobre poslovne priložnosti. Mednje spadajo: rudarstvo in energija, obdelava lesa, kovinsko-predelovalna industrija, dekorativna kamnita industrija, turizem, industrija avtomobilskih delov, gradbena industrija, bančništvo in finančne storitve, tekstilna industrija, informacijska tehnologija, predelava hrane.

Zakaj bi torej investirali na Kosovu? Kot sem že prej omenila, je Kosovo zelo mlada država, ki ima še precej neizkoriščenih področij, trg je na vsakem področju še nenasičen. Dodatna prednost je ta, da ima zelo mlado prebivalstvo, ki je zelo pridno in talentirano na več

področjih. Številni med njimi so že bili v tujini in so videli, kako delujejo razvite države, zato si zelo prizadevajo, da bi se tudi njihova država dvignila na takšen nivo razvitosti. Zato se veliko mladih tudi izobražuje in se uči več tujih jezikov, da bi bili čim bolj kvalificirani. Tuja podjetja, ko vstopijo na kosovski trg, nimajo večjih težav s preskrbovanjem primernih delavcev za svoje področje ter se znajo sporazumevati z njimi. Druga prednost je tudi sama lokacija države, saj se nahaja v osrčju balkanskih držav, tako da ima dostop do vseh drugih trgov Evrope. V zadnjih letih se je močno popravila tudi prometna infrastruktura, še posebej sedaj, ko se gradi tudi avtocesta, ki povezuje Kosovo z Albanijo in Srbijo. To olajšuje tudi dostop do odprtega albanskega morja. Tudi dolgoletne težave z električno energijo so se zmanjšale, saj se je stanje precej izboljšalo. Še posebej za podjetja, ki spadajo v prvo kategorijo, kar pomeni, da se težave za to kategorijo pojavijo le v najslabšem primeru.

Korupcija je še vedno ena od težav, ki se lahko pojavijo. Preprečevanje korupcije je ena od glavnih nalog zdajšnje vlade in mednarodnih institucij (npr. EULEX), ki delujejo na Kosovu, tako da se stanje počasi izboljšuje, čeprav ne toliko, kot je potrebno.

Na podlagi vsega tega lahko rečem, da je Kosovo precej privlačen trg za investicije, to dokazuje tudi veliko število tujih podjetij, ki so že vstopila na ta trg, med katerimi je veliko uspešnih slovenskih podjetij (NLB, Gorenje, Lesna, Telekom, Pivovarna Laško ...).

4.1.5. Prometna infrastruktura

Trenutna prometna infrastruktura Kosova je še vedno neustrezna glede na poslovne in trgovinske potrebe in se ne ujema z evropskimi standardi v več pogledih. Trenutno ima Kosovo 650 km primarnih cest in 1.310 km lokalnih cest, od katerih je večina v sprejemljivem stanju. Ob spoznanju, da je prometna infrastruktura ključni prispevek h gospodarskemu razvoju in zmanjševanju revščine, je vlada Kosova razvila glavne načrte za cestno infrastrukturo na pomembnih koridorjih do Albanije in Makedonije (World Bank 2011, str. 19).

V zadnjih dveh letih je vlada velik pomen dajala izboljšanju prometne infrastrukture, v ta namen je tudi povečala proračunska sredstva za resorno prometno ministrstvo, tako da je to lahko financiralo veliko projektov. Del tega denarja je bil namenjen gradnji avtoceste Morine–Merdare, ki se je začela leta 2010, ostali del pa je namenjen gradnji novih cest in obnovi obstoječih cest ter vzpostavitvi cestne infrastrukture v določenih predelih Kosova v celoti. V letih 2008–2010 se je izvajalo 350 projektov, ki so bili namenjeni samo cestni infrastrukturi (Demokratska stranka Kosova, 2010, str. 15).

Vladni cilji

Vlada namerava nadaljevati z vzpostavitvijo cestne infrastrukture, predvsem namerava dokončati avtocesto Vërmica–Merdare, ki ima tri prednosti: povečanje trenutne zmogljivosti cestne infrastrukture, ki povezuje Kosovo z mednarodnimi osmi, kot sta Adriatic in X-koridor, ter vpliv na gospodarsko rast na Kosovu za najmanj 2 %. Ostali načrti so:

- gradnja hitrih cest R6 in R7,
- gradnja novih cest,
- širitev, obnova in vzdrževanje obstoječih cest;
- sodelovanje z občinami pri financiranju projektov,
- ponovno kategorizacija cest,
- urejanje katastra cest,
- povečati varnost v prometu.

Vlada prav tako namerava investirati v izboljšanje zračnega prometa, čigar stanje je sedaj relativno dobro, ter železniški promet, ki pa je v zelo slabem, skoraj neuporabnem stanju (Demokratska stranka Kosova, 2010, str. 15–16).

4.1.6. Ohranjanje makroekonomske vzdržnosti

Fiskalna politika

Odgovorna fiskalna politika, ki ohranja zdrav makroekonomski okvir, je ključnega pomena za vzdržno gospodarsko rast na Kosovu. Čeprav je prevzem evra prinesel stabilnost, je to pustilo samo fiskalno politiko kot edini pomemben instrument za makroekonomsko upravljanje. Brez možnosti uporabe operacij monetarne politike je skrbno in previdno vzdrževanje proračuna bistvenega pomena za splošno makroekonomsko stabilnost (The World Bank. The World Bank's Strategy in Republic of Kosova 2010-2011, str. 9).

Davčna politika je na Kosovu poenostavljena in učinkovita. Davčni sistem je zelo enostaven in zmanjšuje davčno obremenitev za posameznika in podjetja. Poleg tega vlada uvaja davčne olajšave za podporo domače proizvodnje (Investment promotion agency of Kosovo, 2010, str. 35).

Reforma energetskega sektorja predstavlja največji posamezni dejavnik v srednjeročni do dolgoročni makroekonomski napovedi. Ta sektor trenutno predstavlja največje proračunske izdatke, vendar ima velike možnosti, da bi pritegnili več sto milijonov neposrednih tujih naložb in da postane pomemben vir izvoza. Sektor predstavlja velik davčni odliv z najmanj 3,5 % BDP, proračun za leto 2009 predvideva tekoče subvencije za KEK (Energetska

korporacija Kosova), približno 45 milijonov evrov za pokrivanje stroškov kapitala in poslovanja poleg posojila 100 milijonov evrov (The World Bank, World Bank's Strategy in Republic of Kosova 2010-2011, str. 9).

Vlada Kosova razvija svoj srednjeročni okvir odhodkov, ki vključuje ključne strukturne reforme in bolj razumne predpostavke o gospodarski rasti ter zunanjo in davčno vzdržnost. Pomembne reforme davčne uprave bodo potrebne za razširitev davčne osnove in za zmanjšanje davčnih utaj v gospodarstvu, ki je zelo odvisna od posrednih davkov, 75 odstotkov davčnih prihodkov je zbranih na mejah preko carine, trošarin in davkov na dodano vrednost (The World Bank. The World Bank's Strategy in Republic of Kosova 2010-2011, str. 9).

Davek od dobička

Odvisno od letnega dohodka so domači pravni subjekti in stalne poslovne enote tujih pravnih subjektov obdavčeni 1–10 %. Davek iz dobička se plačuje vnaprej četrtletno, temelji na četrtletnem čistem dobičku ali napovedi za dobiček.

Tabela 6: Davek od dobička – davčni razredi

LETNI DOHODEK	% DAVKA OD DOBIČKA
0–5.000 €	37,5 €/četrtletje
5.001–50.000 €	3–10 od prihodka
nad 50.000 €	10 od dobička

Vir: Investment promotion agency of Kosovo, Investor Guide, Investing in Kosovo, 2010.

Davek na dodano vrednost

Davek na dodano vrednost se uporablja za vse uvoznike in podjetja z letnim prometom, ki presega 50.000 evrov. Stopnja DDV znaša 16 % in se zaračunava za vse storitve blaga, z izjemo za nekatero kmetijsko in investicijsko blago (na katerem je DDV nič odstotkov). Izvoznik prejme popolno povračilo DDV za blago, ki je namenjeno izvozu (Investment promotion agency of Kosovo, 2010).

Dohodnina

Dohodnina se uporablja za fizične osebe, ki prejemajo dohodek na Kosovu, in tudi za tuje dohodke, ki jih prejmejo rezidenti Kosova. Stopnja dohodnine je odvisna od letnega dohodka, ki znaša od nič odstotkov do 10 odstotkov.

Tabela 7: Dohodnina – davčni razredi

LETNI DOHODEK	STOPNJA DAVKA
0–960 €	0
960–3.000 €	4 od zneska nad 960 €
3.001–5.400 €	81,6 € + 8 % od zneska nad 3.000 €
5.401 €–	273,6 € + 10 % od zneska nad 5.401 €

Vir: Investment promotion agency of Kosovo, *Investor Guide, Investing in Kosovo, 2010.*

Davki na nepremičnine

Davek na nepremičnine je bil uveden leta 2003 in se zbira na lokalni ravni, pobira ga občina. Skupščina vsake občine določa stopnje davka od premoženja na letni osnovi. Davčne stopnje se gibljejo v razponu med 0,05 % in 1 % tržne vrednosti nepremičnine za vsako od naslednjih kategorij nepremičnin:

- stanovanjske nepremičnine,
- poslovni prostor,
- industrijske lastnine,
- kmetijske nepremičnine,
- nepremično premoženje in zapuščene nenaseljene zgradbe.

Tabela 8: Primerjava davčnih sistemov v regiji

DRŽAVA	DDV (%)	DAVEK OD DOBIČKA (%)	DOHODNINA (%)
Kosovo	16	10	0–10
Makedonija	18	10	10
Srbija	18	10	12–20
BiH	17	10	0–10
Hrvaška	23	20	0–45
Črna gora	17	9	9

Vir: Investment promotion agency of Kosovo, *Investor Guide, Investing in Kosovo, 2010.*

Proračun Kosova

Proračun Kosova za leto 2010 in 2011 je v prilogah številka 3 in 4.

Na podlagi proračuna za leto 2011 znašajo skupni prihodki 1.264 milijonov evrov in skupni izdatki 1.434 milijonov evrov, tako je razlika za –170 milijonov evrov (Ministrstvo za finance, 2011a).

Leta 2010 je bilo za 1.194,50 milijonov evrov prihodkov ter 1.287,52 milijonov evrov izdatkov. Razlika med prihodki in izdatki je bila –93,01 milijonov evrov.

Leta 2009 so prihodki znašali 1.160,69 milijonov evrov ter izdatki 1.252,34 milijonov evrov, razlika je znašala –91,65 milijonov evrov.

Leta 2008 so znašali prihodki 989,12 milijonov evrov, izdatki so znašali 963,38 milijonov evrov, razlika je bila +25,74 milijonov evrov (Ministrstvo za finance, 2010, str. 7).

Na podlagi zgornjih podatkov opazimo trend dvigovanja državnih izdatkov od leta 2008 naprej, vendar se tudi prihodki povečujejo, čeprav manj kot izdatki, tako da je za enkrat proračun še vzdržen in ne obstajajo tveganja za makroekonomsko stabilnost iz tega naslova.

Neto prihodki iz naslova carin so znašali po letih:

- 2008 – 604,19 mio. evrov,
- 2009 – 634,14 mio. evrov,
- 2010 – 699,38 mio. evrov.

Davčni prihodki pa so znašali leta 2008 200,83 mio. evrov, leta 2009 181,65 mio. evrov ter leta 2010 194,21 mio. evrov.

Kosovo ima probleme z zunanjetrgovinsko bilanco. Izvoz za leto 2010 je znašal 214,3 mio. evrov, medtem ko je uvoz znašal 1.553,1 mio. evrov; tako ima trgovinska bilanca deficit v vrednosti 1.338,8 mio. evrov, to je 43,4 % BDP. Uvoz se je leta 2010 povečal za 12,3 % v primerjavi z letom 2009. Ta letna rast uvoza je bila tudi rezultat dviga cen, tako da se je realno uvoz povečal za 7,3 %. Izvoz pa se je v primerjavi z letom 2009 povečal za 92,4 %; če upoštevamo še dvig cen, se je realno povečal za 88,2 %. Glavna kategorija, ki najbolj vpliva na povečanje izvoza, so kovine, ki dosežejo znesek 134,8 mio. evrov celotnega izvoza (Centralna banka Kosova, 2010, str. 13–14).

Bilanca storitev je bila leta 2010 pozitivna, vendar je za razliko od prejšnjih let beležila precejšen padec. Leta 2010 je tako bilanca storitev znašala 10,1 mio. evrov, v istem obdobju leto prej pa je ta bilanca znašala 101,1 mio. evrov. Zmanjšanje bilance storitev je odraz počasnejše rasti prihodkov od prodaje storitev za nerezidente v primerjavi s povečanjem plačila za storitve, kupljene v tujini od rezidentov Kosova. Bolj natančno se je bilanca storitev v tem obdobju zmanjšala predvsem zaradi povečanja plačil za gradbene storitve, usmerjene k izgradnji prvega segmenta avtoceste Morine–Merdare (Centralna banka Kosova, 2010, str. 17).

Bilanca dohodkov je leta 2010 beležila pozitivno stanje zaradi realizacije prihodkov v višini 136,7 mio. evrov in plačil v višini 52,0 mio. evrov, tako je znašala bilanca dohodkov 84,7 mio. evrov, to pomeni 7,4-odstotno povečanje v primerjavi z letom 2009.

Zelo pomembna kategorija v plačilni bilanci Kosova so transferji, ki so stalno prispevali k zmanjševanju primanjkljaja tekočega računa. Tekoči transferji so sestavljeni iz transferjev zasebnega sektorja in državnih transferjev. Leta 2010 je bilanca tekočih transferjev znašala 650,0 milijona evrov, v primerjavi z letom 2009 pa se je povečala za 13,6 %. Tekoče transferje zasebnega sektorja v večini zastopajo nakazila imigrantov iz tujine (45,1 % celotnega prenosa) (Centralna banka Kosova, 2010, str. 18).

SKLEP

Kosovo kot najmlajša evropska država spada v Jugovzhodno Evropo in meji z Albanijo, Črno goro, Makedonijo in Srbijo. V preteklosti je spadalo pod Jugoslavijo. Po razpadu Jugoslavije ga je okupirala Srbija vse do leta 1999, ko se je končala zadnja vojna med državama. Od leta 1999 do leta 2008 so Kosovo upravljale mednarodne organizacije.

V preteklosti so Kosovo gospodarsko izkoriščale ostale jugoslovanske države, zato je bilo gospodarsko vedno zanemarjeno. Značilno za njegovo gospodarstvo je bilo, da je proizvajalo surovine, ki so jih izvažali v druge, gospodarsko bolj razvite države Jugoslavije za nadaljnjo predelavo. Izvožene surovine so bile večinoma naravna bogastva, ki so se nahajala na Kosovu.

V zelo kratkem obdobju je Kosovu uspelo pridobiti status avtonomne države; s tem je pridobilo več pravic pri samoodločanju in samoupravljanju države in pokazalo se je, da je bilo gospodarsko bolj uspešno in je doseglo večji gospodarski razvoj. Iz tega sklepam, da je status države zelo povezan z gospodarsko rastjo države.

Po zadnji vojni je doseglo zelo velik napredek pri prehodu na tržno gospodarstvo, vendar se še vedno sooča s številnimi težavami. Tako čaka državne institucije še veliko dela na področju gospodarskih politik.

Če primerjamo strukturo gospodarstva pred vojno in po vojni, lahko opazimo velike razlike. Pred vojno sta imela največji delež pri strukturi gospodarstva kmetijstvo in industrija. Po vojni je gospodarska struktura Kosova, gledano z vidika deležev različnih sektorjev in števila registriranih podjetij v ustvarjanju bruto domačega proizvoda, doživela znatne spremembe. Sedaj je na prvem mestu trgovina na debelo in na drobno, drugo mesto pa zaseda komunikacija, za katero velja, da v prejšnji strukturi ni imela takšnega pomena.

Gospodarstvo Kosova se sooča z velikimi izzivi pri razvoju. Postavlja se vprašanje, ali je Kosovo sploh lahko gospodarsko stabilno. Dokazi iz preteklosti nakazujejo, da sta bili gospodarska rast in blaginja Kosova sorazmerni z možnostjo, ki je bila dana kosovskim

Albancem, da urejajo svoje zadeve tudi v zvezi s stopnjo politične stabilnosti. Na podlagi dokazov sem prišla do zaključka, da je lahko kosovsko gospodarstvo stabilno, čeprav ima še precej težav in ga na tem področju čaka še veliko dela.

Da se doseže neka stabilna rast, se mora gospodarstvo povečati za 8–10 % letno. To bi vplivalo na zmanjšanje stopnje brezposelnosti, zmanjšala bi se revščina ter gospodarska nesorazmerja, vendar pa morajo biti za to izpolnjeni pogoji, kot je npr. delovanje pravne države, zmanjšati se mora stopnja korupcije, povečati se morajo investicije na vseh področjih.

Pogoji in faktorji, ki vplivajo na gospodarsko rast, so človeški kapital, naravno bogastvo, kmetijstvo, investicije, promet in ekonomska politika.

Kosovo ima zelo mlado prebivalstvo, tako da mora zelo dobro izkoristiti to prednost, in sicer na način, da veliko vlaga v njegovo izobraževanje. Na tem področju mora vlada Kosova doseči, da se bo čim več mladih odločilo za nadaljnje šolanje, ter povečati število delovnih mest, da se bodo mladi lahko zaposlili. To pa lahko doseže samo, če bo veliko investirala in privabila tuje investicije, ki bodo poganjale gospodarstvo. V ta namen je Kosovo sprejelo ustrezno zakonodajo, ki prednjači tuje investicije, tako da postavlja tujega investitorja v isti položaj kot domačega. Na to zelo pozitivno vpliva uporaba evra kot uradne valute, saj ni tečajnih tveganj. Tudi mlado in motivirano prebivalstvo je zelo velika prednost pri privabljanju tujih investitorjev. Seveda pa obstajajo tudi negativni dejavniki, ki zavirajo investicije. Mednje spadajo nelojalno gospodarstvo, korupcija, nezadostna zakonodaja, pomanjkljiva oskrba z električno energijo, slaba infrastruktura. Na vseh področjih pa se po osamosvojitvi že kaže določen napredek, še posebej pri infrastrukturi, električni energiji, zakonodaji, ki je od začetka v skladu z evropsko zakonodajo, itd.

Kosovo pa je znano tudi po tem, da ima veliko naravnih bogastev in bogato kmetijsko zemljišče. Oba sektorja sta potencialna vira gospodarske rasti in zaposlovanja ljudi, še zlasti kmetijski. Ta sektor ima tudi pomemben izvozni potencial, kajti kosovski kmetijski proizvodi imajo, z nekaterimi izjemami, prost dostop do trga EU in CEFTE.

Na podlagi zapisanega sem prišla do zaključka, da je Kosovo lahko gospodarsko stabilno, vendar bo še vedno potrebnega veliko dela s strani državnih institucij ter pomoč s strani mednarodnih institucij, da bo lahko odpravilo določene pomanjkljivosti, ki še vedno obstajajo, in da bo postalo privlačno za investicije ter bo tako povečalo svojo gospodarsko rast in stabilnost.

LITERATURA IN VIRI

1. Barro R., & Sala-i-Martin X. (2004). *Economic growth* (2nd ed.). London: MIT Press.
2. *Carine Kosova*. Najdeno 11. septembra 2011 na spletnem naslovu <http://dogana.rks-gov.net/sq/Kodi-Doganor-dhe-Akcizave>.
3. Centralna banka Kosova. (2010). Plačilna bilanca 2010. (št. 10, september 2010). Najdeno 5. septembra 2011 na spletnem naslovu <http://www.bqk-kos.org/repository/docs/2011/BoP%202010-nr%2010.pdf>
4. Centralna banka Kosova. (b. l.). Letno poročilo 2008. Najdeno 11. aprila 2011 na spletnem naslovu <http://www.bqk-kos.org/repository/docs/2010/BQK%20Raporti%20Vjetor%202008.pdf>
5. Centralna banka Kosova. (b. l.). Letno poročilo 2009. Najdeno 10. aprila 2011 na spletnem naslovu <http://www.bqk-kos.org/repository/docs/2010/Raporti%20Vjetor%202009.pdf>
6. Demokratska stranka Kosova. (2010). Volilni program Demokratske stranke Kosova. Najdeno 15. februarja 2011 na spletnem naslovu http://www.pdk49.com/repository/docs/Programi_zgjedhor_i_PDK_se.pdf
7. Gospodarska zbornica Kosova (2009). Investor Guide, Investin in Kosovo 2009. Najdeno 15. maja 2011 na spletnem naslovu <http://www.oek-kcc.org/modules/news/files/investorguide09.pdf>
8. Gospodarska zbornica Kosova. (b. l.). Najdeno 23. aprila 2011 na spletnem naslovu http://www.oek-kcc.org/investitoret/ekonomia_e_kosoves
9. IMF Country Report No. 10/245 (2010, julij). Republic of Kosovo: Request for Stand-By Arrangement. Najdeno 24. aprila 2011 na spletnem naslovu <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2010/cr10245.pdf>
10. International Monetary Fund. (2010). Republic of Kosovo: Letter of Intent, Memorandum of Economic and Financial Policies, and Technical Memorandum of Understanding. Najdeno 32. aprila 2011 na spletnem naslovu <http://www.imf.org/external/np/loi/2010/uvk/070710.pdf>
11. Investment promotion agency of Kosovo. (2010). Investor Guide, Investing in Kosovo 2010. Najdeno 23.

- maja 2011 na spletnem naslovu <http://www.invest-ks.org/documents/brochure/Investors%20Guide%202010%20Kosove%20Web.pdf>
12. Investment promotion agency of Kosovo. (b.l.) Najdeno 23. aprila 2011a na spletnem naslovu <http://www.invest-ks.org/?cont=1>
13. Investment promotion agency of Kosovo. (b. l.). Invest in Kosovo. Najdeno 23. maja 2011b na spletnem naslovu <http://www.invest-ks.org/documents/brochure/Shirt%20Pocket%20Leaflet.pdf>
14. Investment promotion agency of Kosovo. (b. l.). Invest in Kosovo. Najdeno 24. maja 2011c na spletnem naslovu http://www.invest-ks.org/documents/sector_studies/Kosovo%20BPO.pdf
15. Ministrstvo za finance. (2010). Letno finančno poročilo za leto 2010. Najdeno 6. septembra 2011 na spletnem naslovu <http://www.mef-rks.org/sq/download/raportet-e-buxhetit-dhe-pasqyrat-financiare/2010/3879-raporti-vjetor-financiar-per-vitin-qe-perfundon-me-31-dhjetor-2010--i-paaudituar>
16. Ministrstvo za finance. (b. l.) Proračun Kosova za leto 2011a. Najdeno 6. septembra 2011 na spletnem naslovu <http://www.mef-rks.org/sq/download/buxheti-i-konsoliduar-i-kosoves/2011/3869-tabelat-e-buxhetit-te-kosoves-per-vitin-2011>
17. Ministrstvo za finance. (b. l.). Najdeno 25. aprila 2011a na spletnem naslovu <http://mef-rks.org/sq/fillimi>
18. Ministrstvo za finance. (b. l.). Rebalans Proračun Kosova za leto 2010. Najdeno 6. septembra 2011c na spletnem naslovu <http://www.mef-rks.org/sq/download/buxheti-i-konsoliduar-i-kosoves/2010/3021-rishikimi-i-dekretuar-i-buxhetit-te-kosoves-per-vitin-2010>
19. Ministrstvo za šolstvo, znanost in tehnologijo. (2008/09). Kosovo Education in Figures. Najdeno 15. maja 2011 na spletnem naslovu http://www.masht.gov.net/advCms/documents/Arsimi_i_Kosov%C3%ABs_n%C3%AB_shifra.pdf
20. Ministrstvo za trgovino in industrijo. (2008). Agriculture and food processing industry. Najdeno 10. maja 2011 na spletnem naslovu <http://www.eciks.org/english/publications/agriculture-kosovo.pdf>
21. Ministrstvo za trgovino in industrijo. (2010) Invest in Kosovo: Food processing industry. Najdeno 10. septembra 2011 na

- spletmem naslovu http://www.invest-ks.org/documents/sector_studies/Food%20Processing%20Industry.pdf
22. Mustafa, M. (2005). *Qëndrushmëria ekonomike e Kosovës. Institut Riinvest, Priština. 2005.*
23. Mustafa, M., & Zogaj, A. (2009). Sfidat e Kosovës për qëndrueshmëri ekonomike. *Thesis Kosova, Priština. Universiteti AAB-Riinvest. 2009. Št. 1. 5–25.*
24. *Kazipot št. 45*, NLB Priština (2009). Najdeno 16. maja 2011 na spletmem naslovu <http://www.nlb.si/kazipot45-nlb-prishtina>
25. Raçiça F. (2009). Veçorit strukturale të ekonomisë së Kosovës. *Thesis Kosova, Priština. Universiteti AAB-Riinvest. 2009. Št. 1. 28–37.*
26. Statistichni urad Kosova, 2011. Najdeno 22. marca 2011 na spletmem naslovu http://www.ks-gov.net/ESK/index.php?option=com_docman&Itemid=8
27. The world factbook. (b.l.). Najdeno 23. aprila 2011 na spletmem naslovu <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kv.html>
28. Van Der Ploeg F. (2011). Natural Resources: Curse or Blessing? *Journal of Economic Literature*, 49(2), 366-420.
29. World Bank. (2009). Report No. 49872-XK. Najdeno 23. marca 2011 na spletmem naslovu http://siteresources.worldbank.org/KOSOVOEXTN/Resources/297769-1266424306995/Kosovo_full_report.pdf
30. The World Bank. (b. l.). The World Bank's Strategy in Republic of Kosovo: 2010–2011. Najdeno 23. marca 2011a na spletmem naslovu <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/KOSOVOEXTN/0,,contentMDK:22473124~pagePK:141137~piPK:141127~theSitePK:297770,00.html>.
31. World Bank. (b. l.). Najdeno na 15. aprila 2011b na spletmem naslovu <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/KOSOVOEXTN/0,,menuPK:297775~pagePK:141159~piPK:141110~theSitePK:297770,00.html>

PRILOGE

KAZALO PRILOG

PRILOGA 1: Glavni gospodarski kazalniki 2007–2015.....	1
PRILOGA 2: Realna rast 2007–2015.....	2
PRILOGA 3: Proračun Kosova za leto 2010	2
PRILOGA 4: Proračun Kosova za leto 2011	4
PRILOGA 5: Prihodki iz naslova carin.....	5
PRILOGA 6: Davčni prihodki	6
PRILOGA 7: Trgovinska bilanca.....	6
PRILOGA 8: Plačilna bilanca Kosova.....	7

PRILOGA 1: Glavni gospodarski kazalniki 2007–2015

Tabela 1: Glavni gospodarski kazalniki 2007- 15 (v %, razen če je drugače navedeno)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
		Est.	Est.	Proj.	Proj.	Proj.	Proj.	Proj.	Proj.
Real growth rates									
GDP	4.0	5.4	4.0	4.6	5.9	5.2	4.9	3.7	4.4
GDP per capita	2.7	3.8	2.5	3.0	4.3	3.7	3.3	2.2	2.9
Consumption	6.1	3.7	2.5	3.1	2.7	2.9	3.0	3.0	2.5
Investment	3.9	15.5	13.1	14.9	12.7	8.9	5.2	0.8	6.6
Exports	11.7	4.2	-1.8	16.0	11.6	11.3	12.1	14.1	13.0
Imports	11.8	6.0	3.5	10.8	5.1	4.8	3.8	4.4	5.8
Price changes									
CPI, period average	4.4	9.4	-2.4	1.7	3.2	2.2	1.9	1.7	1.7
CPI, end of period	10.5	0.5	0.1	3.1	2.4	2.1	1.8	1.7	1.7
GDP deflator	5.2	7.0	-3.4	1.7	2.9	1.9	1.4	1.1	1.1
General government budget (percent of GDP)									
Revenues 1/	26.3	24.5	29.7	28.9	27.5	27.9	26.5	26.8	27.1
Primary expenditures	19.2	24.7	30.3	32.0	32.8	31.7	30.8	28.7	28.6
<i>Of which</i>									
Capital and net lending (including the highway)	2.8	7.6	11.7	13.3	14.3	13.2	12.2	9.8	9.5
Capital expenditures on the highway 2/	3.2	6.1	6.2	5.3	0.6	0.0
Overall balance	7.1	-0.2	-0.8	-3.4	-5.5	-4.0	-4.6	-2.4	-2.0
Overall balance, excluding the highway	7.1	-0.2	-0.8	-0.2	0.6	2.2	0.8	-1.8	-2.0
Debt financing, net	...	0.0	-0.2	-0.2	-0.1	2.0	3.4	1.1	1.1
Privatization	0.0	0.0	0.0	0.0	6.7	0.2	0.2	0.4	0.4
Stock of government bank balances 3/	11.6	10.8	8.8	5.9	7.9	6.4	6.7	7.0	7.4
Financing gap	0.0	0.0	0.0	1.0	1.4	1.0	1.6	1.5	1.4
Savings-investment balances (percent of GDP) 4/									
Domestic savings	-12.6	-12.6	-10.5	-9.5	-7.0	-5.9	-4.5	-4.5	-3.3
Transfers excluding general government (net)	14.6	13.9	12.8	13.0	13.1	13.2	13.3	13.2	13.2
Net factor income	6.4	4.1	2.4	2.8	2.9	3.4	3.8	3.8	3.9
National savings	8.4	5.4	4.8	6.3	8.9	10.6	12.5	12.5	13.9
Investment	26.0	28.9	29.8	32.5	33.3	32.9	32.0	29.8	29.4
Current account	-17.6	-23.4	-25.0	-26.2	-24.4	-22.3	-19.5	-17.3	-15.6
Current account balance (incl. official transfers)									
<i>Of which: official transfers 1/5/</i>	8.7	7.5	6.4	7.7	6.2	5.2	3.6	3.9	4.0
Net foreign direct investment	12.6	8.9	7.8	8.5	15.6	8.3	8.8	10.3	10.9
Portfolio investment (net)	-1.2	1.7	-1.0	-0.6	-1.4	-1.5	-1.5	-1.5	-1.5
Memorandum items:									
GDP (million of euros)	3,411	3,849	3,868	4,113	4,480	4,803	5,110	5,356	5,652
GDP per capita (euros)	1,605	1,784	1,766	1,850	1,985	2,097	2,198	2,270	2,360
GNDI per capita (euros)	1,942	2,105	2,036	2,143	2,303	2,445	2,574	2,657	2,764
Population (thousands)	2,126	2,158	2,190	2,223	2,256	2,290	2,325	2,360	2,395

Sources: Kosovo authorities; and IMF staff estimates and projections.

1/ Assumes budget grants of €75 million per year in 2010–12.

2/ World Bank estimates.

3/ Starting in 2010, minimum bank balance recommended by staff.

4/ Savings-investment balance of entire economy, including donor sector.

5/ Total foreign assistance excluding capital transfers.

Vir: International Monetary Fund, Republic of Kosovo: Letter of Intent, Memorandum of Economic and Financial Policies, and Technical Memorandum of Understanding, 2010, str. 24.

PRILOGA 2: Realna rast 2007–2015

Tabela 2: Realna rast 2007-2015 (v %, razen, če je drugače navedeno)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
		Est.	Est.	Proj.	Proj.	Proj.	Proj.	Proj.	Proj.
Consumption	6.1	3.7	2.5	3.1	2.7	2.9	3.0	3.0	2.5
Private	8.9	5.8	2.1	2.8	4.3	3.4	3.4	3.0	2.5
Public	-5.4	-5.9	4.9	4.4	-5.2	0.1	0.6	3.1	2.5
General government	-2.3	-0.2	16.4	12.8	2.2	7.0	5.1	5.1	5.2
Donor sector 1/	-8.7	-12.2	-9.8	-9.4	-20.3	-18.3	-14.9	-5.6	-10.3
Investment	3.9	15.5	13.1	14.9	12.7	8.9	5.2	0.8	6.6
Private	7.3	-4.5	5.0	9.3	9.9	12.9	11.0	10.7	9.4
Public	-9.7	109.2	30.4	24.7	16.9	3.0	-3.9	-17.0	0.0
General government	-8.7	153.6	34.6	27.4	18.7	3.9	-3.4	-17.0	0.4
Donor sector 1/	-12.3	-18.6	-7.1	-10.8	-16.6	-20.0	-19.4	-18.8	-18.2
Exports 2/	11.7	4.2	-1.8	16.0	11.6	11.3	12.1	14.1	13.0
Imports	11.8	6.0	3.5	10.8	5.1	4.8	3.8	4.4	5.8
GDP	4.0	5.4	4.0	4.6	5.9	5.2	4.9	3.7	4.4
Memorandum item:									
GDP (millions of euros)	3,411	3,849	3,868	4,113	4,480	4,803	5,110	5,356	5,652

Sources: Kosovo authorities; and IMF staff estimates and projections.

1/ Donor sector includes UNMIK, EULEX, KFOR, and other donor spending.

2/ Including service receipts comprising donor sector consumption.

Vir: International Monetary Fund. Republic of Kosovo: Letter of Intent, Memorandum of Economic and Financial Policies, and Technical Memorandum of Understanding, 2010, str. 25.

PRILOGA 3: Proračun Kosova za leto 2010

Tabela 3: Proračun Kosova za leto 2010

Revenues and Expenditures							Milion euro
Description	2009 Actual	2010 Original Budget	2010 Reviewed Budget	2011 Proj	2012 Proj	2013 Proj	
1. TOTAL REVENUES	1.145,9	1.029,2	1106	1.150	1.263	1.356	
Tax Revenues	815,8	891,6	890	998	1.097	1.178	
Domestic Taxes	206,5	235,0	216	236	263	282	
Border taxes	635,2	683,6	702	792	866	930	
Refunds	-25,9	-27,0	-28	-30	-32	-34	
Non-Tax and OSR	130,0	137,6	130	152	165	178	
Dividends	200,0	0,0	85	0	0	0	
2. TOTAL EXPENDITURES	1.109,9	1.156,6	1256	1.423	1.523	1.571	
Recurrent	694,0	708,8	733	787	847	907	
Wages & Salaries	264,4	282,7	299	316	352	378	

»se nadaljuje«

»nadaljevanje«						
& Services	Goods 172,7	188,6	186	193	206	220
of which: Utilities	19,2	22,2	22	24	25	25
Subsidies & Transfers	256,9	237,5	248	279	289	309
Social Transfers	179,8	190,7	207	238	268	288
Subsidies for POE	77,1	46,8	41	41	21	21
World Bank project (SEDP)		8,0	0			
IDA Project		0,0	1,9	2	2	0
Capital Expenditure	400,4	413,9	495	611	650	641
off which highway		20,0	130	275	297	272
Reserves	0,0	6,7	7	3	4	4
Central Budget Organisation's MOU (OSR)	0,0	19,2	19	20	20	20
IMF Membership	15,5	0,0	0	0	0	0
3. PRIMARY SURPLUS or (DEFICIT)	36,0	-127,4	-150	-273	-260	-215
4. Interest Payments (external debt)	0,7	15,0	10	10	11	16
5. Lending For Policy Purposes	78,8	70,0	60	45	0	0
of which: New Loans to POEs	78,8	70,0	60	45	0	0
of which: Repayments by POEs	0,0	0,0	0	0	0	0
6. OVERALL SURPLUS (DEFICIT)	-43,5	-212,4	-220	-328	-270	-231
7 FINANCING	-86,6	212,4	220	328	270	231
External Financing	-43,1	50,0	123	148	74	9
Repayment of Debt Principle	-43,1	-20,0	-11	-11	-11	-11
Donor Budget Support		70,0	81	82	77	0
External Borrowing			3	7	7	0
IFI's Borrowings			44	65	2	20
IMF			43	63	0	0
World Bank			1	2	2	20
Trust Fund			6	6		
Internal Financing		0,0	97	180	196	222
Privatization Proceeds			0	300	10	10
Domestic Borrowing			0	0	80	166
Change in Bank Balance			101	-113	100	46
Other Financial Assets			-3	-7	-7	0
8. BALANCE OF KCF	341,9	210,0	241	354	255	209
9. REQUIRED BANK BALANCE FLOOR	200,0	200,0	241	354	309	343
10.FINANCING GAP ("-" means surplus)			0	0	54	135

PRILOGA 4: Proračun Kosova za leto 2011

Tabela 4: Proračun Kosova za leto 2011

Description	2010 Est.	2011 Proj.	2012 Proj.	2013 Proj.
<i>In millions of euros</i>				
1. TOTAL REVENUES	1.126	1.264	1.303	1.352
Tax Revenues	894	1.060	1.122	1.167
Domestic Taxes	221	261	285	296
Border taxes	701	831	870	904
Refunds	-28	-32	-33	-34
Non-Tax, OSR, Royalties	148	159	181	185
Non-Tax Revenues	41	45	49	50
Own-source Revenues	106	114	116	118
Municipal level	52	58	60	61
Central level	54	55	56	57
Royalties	0	0	15	17
Dividends	85	45	0	0
	0	0	0	0
2. TOTAL EXPENDITURES	1.202	1.434	1.452	1.481
Recurrent	746	839	841	852
Wages & Salaries	311	383	385	389
Goods & Services	182	184	184	186
of which: Utilities	20	23	25	25
Subsidies & Transfers	253	272	272	277
Social Transfers	218	238	251	256
Subsidies for POE	35	34	21	21
Capital Expenditure	455	572	587	605
Reserves	0	3	4	4
Central Budget Organisation's MOU (OSR)	0	20	20	20
3. PRIMARY SURPLUS or (DEFICIT)	-76	-170	-149	-129
Interest Payments (external debt)	10	11	12	17
Lending For Policy Purposes	60	45	0	-5
of which: New Loans to POEs	60	45	0	0
of which: Repayments by POEs	0	0	0	-5
4. OVERALL SURPLUS (DEFICIT)	-145	-226	-162	-141
5. FINANCING	-145	-226	-162	-141
External Financing	47	167	64	3
Repyment of Debt Principal	-11	-11	-11	-14
Donor Budget Support	30	70	65	15
EC	30	50	50	0
World Bank project (SEDPP)	0	20	15	15
External Borrowing	0	8	8	0
IFI's Borrowing	22	94	2	2
IMF	22	87	0	0
World Bank	0	7	2	2
Trust Fund	6	6	0	0
Internal Financing	98	60	98	138
One-off Financing	0	300	0	30
Domestic Borrowing	0	0	0	0
Change in Bank Balances	98	-232	106	108

Change in other financial assets (KFW)	0	-8	-8	0
Change in stock of OSR	-5	0	0	0
6. Balance of KCF	244	476	370	262

Vir: Ministrstvo za finance Kosova. Proračun Kosova za leto 2011

PRILOGA 5: Prihodki iz naslova carin

Tabela 5: Prihodki iz naslova carin

<u>Përshkrimi</u>	<u>2010</u> <u>'000 €</u>	<u>2009</u> <u>'000 €</u>	<u>2008</u> <u>'000 €</u>
Akciza e jashtme në kufi	157,940	150,694.49	132,498
Taksa doganore në import, cigare, etj	74,696	56,222.90	70,817
Taksa doganore në importe	104,100	98,312.00	93,350
Tatimi në vlerën e shtuar (TVSH) në kufi	361,321	327,661.73	304,760
Taksa të ndryshme doganore	-	0	168
Te hyrat nga denimet	1,055	809.62	647
Shitja e mallërave	407	415.07	1,217
Tatimet tjera doganore	595	339.57	-
Taksat administrative	-	-	-
Komp e demeve nga komp siguri	-	18.50	-
Banderollat	380	324.70	542
Kontrolla e jashtme doganore	100	325.18	805
Fast-Dogana	63	90.35	174
Pranimet	700,657	635,214	604,979
Kthimi i TVSH-së	(624)	(374)	(362)
Kthimet e akcizes	(320)	(337)	(114)
Kthimet doganore	(245)	(263)	(233)
Kthimi i taksave të ndryshme doganore	(82)	(93)	(75)
Kthimet	(1,272)	(1,068)	(783)
Neto Pranimet	699,385	634,146	604,196

Vir: Ministrstvo za finance Kosova. Letno finfshëno poroçilo, 2010

PRILOGA 6: Davëni prihodki

Tabela 6: Davëni prihodki

Përshkrimi	Shënim	2010	2009	2008
		'000 €	'000 €	'000 €
Tatimi i paragjykuar	3.1	284	2,794	1,328
Tatimi në fitim	3.2	583	8,407	4,425
Tatimi për korporata	3.3	51,946	55,355	64,982
Tatimi në të ardhurat personale	3.4	44,232	39,227	43,524
Tatimi mbi vlerën e shtuar - TVSH	3.5	95,008	75,825	59,023
Tatimi për bizneset individuale		25,467	20,566	18,752
Tatimi në interes, dividendë, qira, lojëra të fatit		1,533	2,906	1,793
Tatimi në fitim shtesë		-	0	26,474
Tatimet e pa specifikuara		734	1,388	1,855
Të hyrat nga gjobat e ATK-së		25	-	-
Licenca për lojëra		1,424	-	-
Pranimet		221,234	206,469	222,158
Kthimet e tatimeve nga ATK-ja		(27,017)	(24,810)	(21,324)
Kthimet		(27,017)	(24,810)	-21,324
Neto Pranimet		194,218	181,659	200,834

Vir: Ministrstvo za finance Kosova. Letno finančno poročilo, 2010

PRILOGA 7: Trgovinska bilanca

Tabela 7: Trgovinska bilanca

Description	2007	2008	2009	2010
Exports	120.6	159.6	111.4	214.3
Imports	1,128.6	1,375.8	1,383.3	1,553.1
Trade balance	(1,007.9)	(1,216.3)	(1,271.8)	(1,338.8)
Ratio exports/imports (%)	10.7	11.6	8.1	13.8
Trade opening	48.8	53.2	51.5	57.3

Vir: Centralna banka Kosova. Plačilna bilanca 2010

PRILOGA 8: Plačilna bilanca Kosova

Tabela 8: Plačilna bilanca Kosova za leto 2010

(Non-cumulative data, in millions of euro)

Description	Current account						Capital and financial account			Net errors and omissions
		Goods and services		Income	Current transfers		Capital Account	Financial Account		
		Goods	Services							
2004	-208.2	-100.14	-983.1	-18.3	138.3	654.9	79.4	2.19	57.6	128.8
2005	-247.5	-1086.9	-1078.5	-8.3	139.1	700.3	72.7	18.9	53.8	174.8
2006	-226.1	-1144.1	-1073.1	29.0	158.8	759.2	-14.9	20.8	-35.7	240.9
2007	-354.1	-1309.4	-1368.0	58.6	186.3	769.1	91.3	16.5	74.8	262.8
2008	-628.7	-1587.1	-1668.2	81.1	164.0	794.4	462.8	10.4	452.4	165.9
2009 Q1	-99.1	-296.3	-323.4	27.1	30.3	166.8	49.8	1.8	48.0	49.3
Q2	-179.7	-396.1	-425.3	29.2	28.8	187.6	177.6	5.3	172.3	2.1
Q3	-171.7	-409.1	-453.9	44.8	19.7	217.7	141.7	7.1	134.6	30.0
Q4	-229.0	-438.5	-470.8	32.3	115	198.1	166.6	93.9	72.7	62.4
2010 Q1	-90.2	-295.6	-318.1	22.5	37.6	167.8	40.1	9.0	31.1	50.1
Q2	-224.9	-480.2	-432.2	-18.0	24.3	201.1	153.1	3.9	149.2	71.8
Q3	-197.1	-501.1	-506.7	5.6	22.8	281.2	121.9	10.5	111.4	75.2

Vir: Centralna banka Kosova. Plačilna bilanca 2010